REVISTA ISTORICĂ

Anul al XI-lea, N-le 1-3. Ianuar-Mart 1925.

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ŞI
NOTIŢE

PUBLICATE
DE

N. IORGA

CU CONCURSUL
MAI MULTOR SPECIALIŞTI.

SUMARIUL:

N. Iorga: O scrisoare a lui Manoli-Vodă. — Biblioteca lui Brîncoveanu la Hurezi. — O notă polonă despre Principate la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. — Informaţii nouă despre vechiul comerţ romîn. — Colonia românească din Paris după condicile bisericii ei. — Tot Ţamblac. — Scrisori de studenţi romîni la Paris.

V. Motogna: Documente nouă privitoare la episodul Dragoş. — Un călător în Moldova la 1857.

C. J. Karadja: Incunabulele ce vorbesc despre ţara noastră.

Remus Ilie: Cetăţile de la Dunăre şi rostul lor în secolul al VI-lea.

Documente de *N. Iorga şi alţii*

N. Iorga: Cronică. — Dări de samă

1925

TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

PREŢUL 15 LEI

www.dacoromanica.ro

Anul al XI-lea, n-le 1-3. Ianuar-Mart 1925.

REVISTA ISTORICĂ
— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —
PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIŞTI

O scrisoare a lui Manoli-Vodă

Între Fanarioţii nefanarioţi — şi sînt mulţi — niciunul nu e mai curios decît acel Manoli-Vodă Roset, care-şi zicea şi Gianì, boier moldovean, pe care împrejurările l-au făcut a fi Domn pe rînd în amîndouă ţerile noastre, în cursul războaielor dintre Ruşi şi Turci la 1769-74 şi la 1789—92.

Fără vre-o importanţă cît a fost în dregător e, înrudit probabil, nu cu Roseteştii din Moldova, ci cu acea ramură a lui Antonie-Vodă, tată a două beizadele zbuciumate, care a fost rămas la Constantinopol, el datorià poate cuca legăturii cu vre-un puternic turcesc, dar a păstrat-o, până la o vreme, prin credinţă, dacă nu şi prin vrednicie. La urmă însă a făcut şi el ca Alexandru-Vodă Ipsilanti, părăsind rîndurile, menite înfrîngerii, ale Turcilor. Dus de Ruşi în ţara lor, el s'a sfîrşit acolo, şi dăunăzi pribegi romîni îi găsiau mormîntul pe acel pămînt străin.

Urechiă a tipărit în „Istoria Romînilor“ cîte un act de ale lui prin care îndemna pe locuitori să stea alături de Împărăţie. Documentele privitoare la administraţia lui sînt însă foarte rare. E o adevărată surprindere găsirea în colecţiile d-lui C. Argetoianu a acelui care urmează.

E cu atît mai interesant acest privilegiu, împodobit grosolan de un caligraf de provincie, cu cît dă tot Divanul de la Craiova al efemerului Voevod, Divan care, alături de Dumitrachi Geanoglu, probabil o rudă, cuprinde pe acel Stefan Pîrşcoveanu care la pacea din 1774 a dorit Domnia şi a cerut-o, fiind biruit de trecerea şi priceperea lui Alexandru Ipsilanti, dar încolo boieri olteni mai mici şi chiar mărunţi de tot, de la Constantin Argetoianu, totuşi coborîtor după femei din Mihai Spătarul Cantacuzino, de la Fote Vlădoianu şi de la Dumitrachi Obedeanu, de la doi Poienari şi un Bîrsescu, la un Colceag, Racoviceanu, Prisăceanu, şi chiar ... Ţulcănescu.

www.dacoromanica.ro

Milstiiu bjiu Io Manuil Roset Voevod gnŭ davatŭ gspstvami. De vreme ce încă de când Domnul Dumnezeu ne-au adus aicea în partea locului la Scaunu Craiovei, fiind Vel Ban, şi aflându-ne cu tot feliul de silinţă şi credincioasă slujbă spre trebile oştirii prea-puternicei Înpărăţii dupe a noastră dreaptă slujbă, mai în urmă din dumnezeiasca Pronie şi din bun cugetul prea-puternicii Înpărăţii, ne-au miluit cu Domniia Ţării-Rumîneşti, decl venit-am şi noi din tot cugetul nostru spre a chivernisi şi a milui atât sfintele şi dumnezeaştile case şi a înnoi milele şi altor fraţi Domni dă mai înnainte, cât şi de a cinsti pe toţi cinstiţi şi credincioşi boiari Domnii Mele, pe fieştecare dupe treapta sa, atâta din treapta dintâiu cât şi de al doilea şi de al treilea cari s'au aflat cu sălinţă şi cu credinţă slujindu la toate trebile şi poruncile oştirii înpărăteşti, unde într'aceste mili ce am arătat spre toţi de opşte, precum şi spre paza şi ocrotirea a toată Ţara-Rumănească, care au fost drepte raiele şi care să vor arăta şi de acum înnainte cu supunere, şi aflându-se aicea în oraşu Craiovei şi o sfântă şi dumnezeiască biserică domneaască ce iaste zidită din temeliia de răposatu Matei-Vodă Basarab, unde să cinsteşte şi prăznuieşte hramu sfântului şi marelui mucenic Dimitrie izvorătoriu de mir, care dupe vremile trecute, învechindu-se, s'au stricat şi s'au dărăpănat şi în urmă pentru bună întemeerea ei, din creştineasca răvnă, fiind aicea dumnealui cinstitu şi credincios boiariu Domnii Mele Costandin Argetoian Vel Cluč. şi bine cugetând spre cele dumnezăeşti bune fapte, dintru a dumisale plăcută răvnă de iznoavă au înfrumuseţat-o, zugrăvindu-o peste tot cu toată cheltuiala dumisale, atâta den lăuntru, cât şi cu alte nemestii de din afară. Pentru care sfântă casă ne-au arătat dumnealui şi mila ce au făcut-o alţi fraţi Domni de mai înnainte vreme cu cărţi domneşti, unde am văzut Domniia Mea că scrie ca să aibă a ţănea şi a scuti trei preoţi şi un diiacon, care preoţi să fie în pace şi ertaţi de tot birul preoţesc, şi de toate alte angarii căte vor eşi peste an în ţară la Visteriia domneaască, scutind şi din bucatele lor de dijmărit stupi i rămători o sută de vinerici, ved. de vin trei sute. Dar, fiindcă aicea, în oraşu Craiovei, numai ačastă sfântă biserică iaste domnească şi veiche, unde totdeauna să află cu politie de arhereu locului, şi iaste şi Scaun bănesc cu adunare de boeri şi de norod creştinesc spre lauda sfintelor rugăciuni

www.dacoromanica.ro

dumnezăeşti, şi fiind trebuinţă de a avea ačastă sfântă casă tot feliul de milă şi ajutor domnesc,—care Domnul Dumnezeu dupe vremi îi va orăndui obläduitori şi stăpănitori ţării aceştiia— şi aflându-ne şi noi acuma aici la Craiova cu Domniia Ţării-Rumăneşti, bine am voit şi Domniia Mea de am înnoit toate milele acestea ale altor fraţi Domni de mai înnaintea Domnii Mele, şi deosăbit mai milostivitu-m'am şi Domniia Mea de am mai adaos peste ačastă milă, ca să aibă a ţănea sfănta biserică peste tot patru preoţi şi un diiacon, care să fie scutiţi de toate dăjdiile şi angăriile, vercăte vor ieşi de la Vistieriia Domnii Mele peste an în ţară, căt şi toate zaherelele ce vor eşi, încă să fie nesupăraţi, şi drepte bucatele lor, de vinerič, vedr. patru sute, şi de dijmărit, stupi i rămători doaă sute, i de oierit, oi doaă sute. Şi să mai ţăe sfănta biserică şi patru oameni streini scutiţi iarăşi de toate dăjdiile şi angariile ce vor eşi pe an în ţară de la Visteriia Domnii Mele, ca să fie pentru posluşaniia tribilor sfintei case. Osebit de ačasta, iarăş m'am mai milostivit Domniia Mea de am mai adaosu şi am mai dat milă sfintei case din vinericiu domnescu din dealurile Orodel i Pleniţa, Calafatu i Rudari ot sud Mehdţ., să aibă a lua milă domneaască de toată vadra căte doi bani, dupe cum au şi alte sfinte mănăstiri, ca să fie de adaosul şi ajutoru sfintei biserici pentru toate cele trebuincioasă. Şi din mila ačastă am făcut Domniia Mea să aibă a ţănea sfănta biserică şi un dascal slovonescu care să fie peste învăţătura copiilor celor ce vor năzui cu călduroasă inimă să înveţe carte, care dascal să fie şi el scutit de toate dăjdiile dupe cum am zis mai sus, aflându-să întra cănţări dumnezeeşti spre lauda şi politiia sfintei biserici. Şi să mai ţăe sfănta biserică şi un scaun de carne, care iarăş să fie apărat de erbărit şi de vamă, de vătaşi de măcelari şi de toate alte angarii, să rămăe şi Domnii Mele večnică pomenire şi ca totdeauna să să pomenească la sfăntul jărtfelnic şi numele răposaţilor întru fericire părinţilor Domnii Mele. Pentru aceia dar întărim Domniia Mea aceste mile de mai sus zise cu acest cinstit şi credincios hrisov al Domnii Mele şi tot sfatul şi mărturiia cinstiţilor şi credincioşilor boieri ai Domnii Mele: pan Dimitrachi Geanoolu Vel Ban, pan Ştefan Părşcoveanu Vel Vist., pan Costandin Argetoianu Vel Cluč., pan Fote Vlădoianu Vel Pahr., pan Dumitrache Obedeanu Vel

www.dacoromanica.ro

Stolc., pan Vladu Ţulcănescu Vel Comis, pan Dumitrache Colceac Vel Serdr., pan Costandin Racoviceanu Vel Medl., pan Costandin Poienariu Vel Slugĭ., pan Nicolaie Bărsescu Vel Pah., pan Barbul Poenariu Vel Şat. pan Barbul Prisăceanu Vel Clucer za arie. Şi s'au scris în oraşu Craiovei de Iordache logf. za Divan la anu de la Hs. 1770.

(Monogramă, cu „milstiiu bjiiu gspdin".)

Biblioteca lui Vodă Brîncoveanu la Hurezi

Nu se ştie în de ajuns că în şirul bibliotecilor de la noi între aceia a Cantacuzinilor de la Măgureni, din care au rămas cîteva cărţi, ca acelea pe care le-am semnalat în „Manuscripte din biblioteci străine", I (în „Analele Academiei Romîne", XX) şi cea de la Văcăreşti, apoi de la Constantinopol, a Mavrocordaţilor, al cării catalog l-am descoperit şi publicat tot în „Analele Academiei Romîne", a existat şi blibioteca brîncovenească de la Hurezi.

Ea cuprindea cronici bizantine şi, probabil, şi a lui Constantin Stolnicul Cantacuzino, manuscriptele păstrîndu-se pănă în epoca Regulamentului Organic. Acum cîţiva ani, mi s'a semnalat un manuscript bisericesc trecut fără drept în stăpînirea unui preot din acele părţi.

Unde era biblioteca o arată această inscripţie pe una din uşele caselor egumeneşti. Scrisă în litere negre mari pe varul ce acopere zidul, ea are acest cuprins:

† Βιβλιοθήκη τροφῆς ἐραστῆς ψυχικῆς οὗτος δόμος· βίβλων προτείνει πάνσοφου πανδαισίαν ἐν ἔτει ᾳψή'-ῳ.

Adecă:

† Bibliotecă de hrană dorită sufletească, această casă a cărţilor îmbie prea înţeleaptă îmbielşugare (?), în anul 1708.

Egumenul Ioan e acel care va fi dictat inscripţia, acela a cărui administraţie iese aşa de limpede din hîrtiile de la Hurezi, găsite în podul caselor proprietăţii de la Brîncoveni, care au dat un întreg volum „Studiilor şi documentelor" (XIV).

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

O notă polonă despre Principate la sfîrșitul secolului al XVIII-lea

Intrebat asupra situației Turciei, un colonel al lui Kosciuszko, Grabinski, plecat de la Constantinopol în Octombre 1799, cu cele mai rele păreri despre Imperiul otoman, răspundea printr'un memoriu, care a fost publicat încă din 1917, de d. Maryan Kukiel, în „Kwartalnik historyczny".

In ce ne privește, el se rostește astfel (pp. 155-6): „Depuis Constantinople jusqu'à Jassy je n'ai pas rencontré de troupes; mêmes les villes fortes n'ont pas de garnisons.

A Jassy j'ai vu [le] Hospodar de Valachie, Ypsilanti, qui m'a reçu avec beaucoup d'honnêteté pendant plusieurs jours chez lui. Il se souvient de l'hospitalité qu'il (sic) a joui en Pologne dans son exil, que les Polonais lui ont témoignée généreusement. Il m'a dit que, voyant la position où se trouve l'Empire turque (sic), il observe plus scrupuleusement les ordres de l'ambassadeur russe que les firmans du Sultan. Il est ami constant de la Russie. Quand l'influence de la France et de la Prusse ont chassé son père de la dignité d'Hospodar de Valachie, aujourd'hui la Russie, dominant sur le Divant, en recompensant le fils pour tout ce qu'a souffert son père, a obtenu que le Grand Sultan lui a offert l'hospodarat de Moldavie.

La Moldavie et la Valachie aujourd'hui sont désertes, sans commerce, sans aucune loi solide. Tous leurs produits sont pourris ou sans prix, car les ordres les plus sévères sont donnés de Petersbourg qui defendent [de] faire entrer aucun produit dans les pays russes. A present, le partage de la Pologne se fait plus sentir que jamais dans toute la frontière de la Turquie.

Ypsylant était très embarassé si je pourrais avec sureté traverser la partie de la Pologne usurpée par la Russie. Il m'a muni avec ses passeports et avec des lettres à ses amis. Je suis parti."

El crede că oricînd Principatele pot fi năvălite de Austrieci sau de Ruși, cari, aceștia, caută a le degarnisi de trupe (pp. 152, 154).

N. I.

www.dacoromanica.ro

Informaţii nouă despre vechiul comerţ romîn.

In cartea plină de informaţii noi a d-lui Jan Ptasnik, **Kultura wloska wiekov średnich w Polsce**, Varşovia 1922, se vorbeşte nu odată de ţara noastră, dîndu-se şi ştiri nouă.

D. Ptasnik relevează (în **Akta grodzkie i zemskie**, XIV, no. MLXXXIX) pe un „Petrus Messopero de Ansaldo, haeres Licostomi, consul Francorum". Moştenirea acestui Genoves la Chilia în a doua jumătate a secolului al XV-lea, cînd cetatea trecu de la Munteni la Moldoveni, pare cu totul inexplicabilă. Poate că o altă punctuaţie — admiţînd că „haeres" ar fi bine cetit — ar da un sens mai uşor de primit: „Petrus Messopero, de Ansaldo haeres, Licostomi consul Francorum".

Dorino Cattaneo, alt Genoves aflător în Moldova: „Dorinus Italicus de Scozavia", „nobilis Dorinus Cathanensis, camerarius et theloneator terre Moldavie" (în „Akta", XIX, p. 85, anul 1467; cf. no. 2872, anul 1474) nu era necunoscut. E vorba de el în extrasele din socotelile Liovului pe care le-am tipărit în **„Studii şi documente"** XXIII.

După aceleaşi socoteli, publicate de d. Czolowski se ieau numele lui Filip şi Iacob, Italieni, în legătură cu Iliaş-Vodă, fiul lui Alexandru-cel-Bun (no. 841).

Din cartea d-lui Kurtzeba, **Handel Polski s wschodem**, p. 63, scoate autorul pe alţi negustori cunoscuţi din aceiaşi naţie: Iulian Gibeleto din Caffa, di S. Romolo şi Antonin de' Valetarii (p. 57). Cariera lui Buonaccorsi Callimachus, sfetnicul regelui Casimir şi al fiilor săi, aduce pe d. Ptasnik a vorbi şi în alte locuri de Moldova. Pentru campania lui Ioan Albert în această ţară, la 1487, se citează şi lucrarea, necunoscută la noi, a lui St. Lukas, **O rzekomej vyprawie na Turka w roku 1497**, şi a lui Lewicki, în **Kwartalnik historyczny**, 1893 („Krol Jan Olbrecht o klesce bukowinnskiej w roku 1497").

Se dă şi reproducerea splendidei fresce de la biserica Santa Apollonia din Florenţa, care presintă pe Filippo Scolari, Pippo Spano, „şpanul" de Timişoara al Impăratului Sigismund şi aliatul lui Dan al II-lea, cu platoşă, cumpănindu-şi spada în mînă.

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

Colonia românească din Paris după condicile bisericii ei.

Biserica românească din Paris posedă încă vechile ei registre de botezaţi, cununaţi şi morţi.

Mi s'a părut, fiind vorba adesea de personalităţi importante în istoria şi cultura noastră, că e bine să culeg din ele cîteva date, care pot fi folosite pentru întregiri biografice.

Condica morţilor presintă pe Alecu Ruset (August 1853), pe un D. Serafin (1854), pe Costachi Filipescu (1854, 49 de ani), pe Elena Rioşanu (1855; 13 ani), pe Alecu Razu (1855; 23 de ani), pe Emanuel Lahovari (1855; 3 ani), pe **Ioan Voinescu** (1856, 47 de ani), pe Zamfir Roseti (1856; Bordeaux; 24 de ani), pe Alecu Pangrati (1857, 13 ani), pe copilele Plotina şi Cornelia Vernescu, pe **Grigore-Vodă Ghica** (24 August 1857, 50 de ani), pe Constantin Greceanu (1857, 34 de ani), pe **Arhimandritul Iosafat,** creatorul bisericii (3 Novembre 1872, 76 de ani).

La botezuri, am crezut utile de reprodus aceste menţiuni:

„Astăzi, la 18 ale lunii lui Dechemvrie, anul 1854, s'a botezat în legea creştină a Răsăritului Zoe, fiica Ecaterini şi **Radu Golescu,** născută la anul 1854 şi avînd de naş pe **Alecsandru G. Golescu.** Preotul Ioasafat arhimandrit. Naşul C. G. Golescu. Martori: **Ştefan Golescu,** Alecu Golescu, Radu Golescu."

„Astăzi, la 18 ale lunii lui Iunie 1855, s'a botezat Charlemagne Mircea, fiul d. C. **Alecsandru Roseti** şi a soţii dumisale, doamna Maria Roseti, născută Grant, născut la 16 Ianuarie, anul 1850, şi avînd de naş pe d. Charlemagne Hallegrain şi d. **Ştefan Golescu.**"

„Astăzi, la 18 ale lunii lui Iunie 1855 s'a botezat... Vintilă Jules Ştefan, fiul d. C. A. Rosetti şi a soţii dumisale (ca mai sus), născut la 11 Ianuar 1853 şi avînd de naşi pe d. Dimitrie Mavrocordatu şi d-na Bataillard (Charlotte Frances—)."

„Astăzi, la 18 ale lunii lui Iunie, anul 1855, s'a botezat... Hora Effingham Dimitrie, fiul d. **C. A. Rosetti** şi a soţiei sale (ca mai sus), născut la 2 Iunie 1855, avînd de naşi pe d. C. Cantacuzen şi d. **Caterina Vinterhalder".**

La 11 Septembre 1855, Plotina lui Gheorghe Vernescu şi a Irinei Urlăţeanu (n. 27 Iulie); naşă **Aristiţa Bolliaco;** marturi Gh. Riioşanu şi **Cesar Bolliac.**

www.dacoromanica.ro

La 29 Octombre 1855, Gheorghe, fiul lui **Radu Golescul** şi al Ecaterinei (n. 9 Septembre); naş **Al. G. Golescu.**

La 10/26 **(sic)** Februar 1857, Cornelia Vernescu (n. 18/6 Ianuar) martur fiind Gheorghe Argetoianu.

La 23 April 1857, Sultana, fiica lui **I. I. Bălăceanu,** şi a Mariei Dumont de Beaufort; martur Costache Bălăceanul.

La 20/8 Septembre 1857, Grigore fiul lui Grigore Grădişteanul (nu se dă numele mamei).

La 18/30 Ianuar 1858, Maria, fiica lui C. Ghica şi a Catincăi Balş (n. 16/28 Decembre 1887); marturi D. R. Rosetti şi Archibald N. Smith.

La 6 April 1858, Elena, fiica lui C. Creţulescu şi a Mariei Filipescu (n. 11/23 Iulie 1857).

La 2/14 Maiu 1858, Maria, fiica lui Grigore Grădişteanu şi a Alexandrinei născută Durand (n. 2/14 Maiu 1858); naş **P. Grădişteanu;** marturi G. Alexianu şi G. Cantili.

La 15/27 Iunie 1858, Maria, fiica lui Gheorghe I. Vernescu, şi a Irinei Urlăţeanu (n. 10/22 Maiu 1858); marturi Zinca Rioşianu.

La 10/22 August 1858, Zinca, fiica maiorului Constantin Cerchez.

In acelaş an, Luison, fiica lui Pompiliu Piso şi a Ecaterinei Lăzăriceanu. Naş **Massimu.**

In August 1867, Grigore, fiul lui Al. Ghica şi al Teclei de Stankowitsch; naşă contesa de la Grange.

La 6 Maiu/24 April 1869, Carol, fiul aceloraşi.

Urmează I. Anton Bibescu, născut la Tours, 20 Iulie 1878, fiul lui Al. Bibescu şi al Elenei Iepureanu; naşă Elisabeta Filipescu; şi Grigore Sturza (n. Dieppe, 13/25 Iulie 1897).

La căsătorii:

La 27 Septembre/9 Octombre 1856, **Grigore-Vodă Ghica** cu Eufrosina Leroy, nun Teodor Cazimir, marturi V. Gappi şi M. Ialomiţanu.

La 9/21 Maiu 1857, **Adolphe d'Avril** cu **Maria Odobescu;** nun Scarlat Ghica, în numele Caimacamului muntean, şi N. Petrovici, ca representant al Darinkăi, soţia prinţului Danilo al Muntenegrului.

La 18/30 Iulie 1857, N. N. Cantacuzino cu Cleopatra Filipescu; marturi: „prinţul" A. Cantacuzino, Maria Cantacuzino, **N. Roset Bălănescu,** William Hansoulher, Gr. Gănescu.

www.dacoromanica.ro

La 1/13 August 1857, **Vasile Alexandrescu** (Urechiă) cu Françoise Dominique Plano. Nuni: Charles Bailly Baillère şi Marie Plano. Iscălesc marturi: C. Boerescu, I. N. Şoimescu.

La 17/5 April 1859, Constanţa, fiica lui **C. Mihai Suţu**, şi a Ecaterinei Mihăileasca (n. 24 Februar/9 Mart); iscăleşte greu **Maria Suţu**; alt martur Al. Ghica.

La 1860, fiica lui I. Cobîlcescu şi a Smarandei.

La 29 Decembre 1860, Ioan fiul lui I. I. Proca; naşă Ecaterina Suţu.

La 12/31 Ianuar 1861, „Elisa, fiica doamnei Pulheria Raleti"; naşă Elena Bengescu.

La 9 Mart 1861, Eugenia, fiica lui Al. N. Suţu şi a Mariei Nicolae Suţu.

La 1861, Maria Cozadini.

La 11 Novembre 1861, Camila Piso.

La 26 Decembre 1861 (S. Cloud), fiica lui Gr. Scarlat Grădişteanu.

Tot pe atunci Elisabeta Blanchard, protestantă. Nuni: Nicolae şi Smaranda Roznovanu.

La 1864, Maria, fiica lui Al. Creţeanu şi a Paulinei Caroline Heger.

La 1865, Alexandru, fiul lui Al. Scarlat Ghica.

La 3/17 Februar 1867, Angelina fiica lui Iancu Bălăceanu şi a Angelei Bonfils. Marturi: **V. Alecsandri**, Zoe Bălăceanu, **A. Ubicini, M. C. (?) Alecsandri, P. Carp, Fr. Lenş**, contele Campagnolle, Marie Rodriguez de Plano, baronul de Boisville, Geriner Baillière, Ialomiţeanu, Lhomé (?), Francesco Alvarez, B. Agappy.

La 1861, Constantin şi Maria—, nuni **Doamna Elena Cuza** şi Dim. Cuza, iscălind şi Maria Cantacuzino.

La 27/15 Octombre 1861, **V. Mălinescu** cu Elena Vidraşcu, născută Mihail. Marturi: Leon şi Adèle Plée.

La 1862 Ernest de Kotzebue şi Pauline Munhir, născută Mavros, martur **Mih. C. Suţu.**

La Novembre 1862, I. C. Gîrleanu şi Felicie Delcros. Martur „I. contele de Lenciu" şi „Elena contesa n. Florească".

In Maiu 1864 Al. Ghica şi Tecla Stankiewitsch.

La 1865 I. Racotă cu Anica Mărculescu; martur I. I. Heliad.

La 1868, André Thierry şi Maria Suţu.

www.dacoromanica.ro

Documente noi privitoare la episodul Dragoș.

În cursul evenimentelor epocale din primăvara anului 1849, ni atrage luarea aminte un episod dramatic: încercarea lui Dragoș de-a împăca pe Romînii din Munții Apuseni cu Ungurii și sfîrșitul tragic al aceluia.

Nici azi nu vedem limpede: fost-a Dragoș un trădător perfid, care a voit să atragă în cursă pe Iancu și pe soții lui, ori fost-a el un rătăcit, care a căzut jertfă încrederii sale oarbe în cinstea și liberalismul lui Ludovic Kossuth, dictatorul Ungariei?

D. S. Dragomir îl numește: „primul din seria de mari trădători ai istoriei noastre contimporane“ [1].

Alți scriitori însă sînt de părere că el a căzut victimă a relei credințe a Ungurilor [2].

Însuși Iancu zice, adresîndu-se deputatului Gozman: «Dragoș fu *orb instrument* ca Hatvani fără pericol să poată întra la noi și întrebuințat și de camarila voastră, cum se adevereşte și din secretele ce nu mai pot circula supt sigile» [3].

Nu încercăm a arăta de care parte e adevărul, ci de astă dată presintăm în traducere românească cîteva scrisori, în credința că vor arunca puțină lumină asupra acestei chestiuni controversate.

Scrisorile provin de la Dragoș și de la alte personagii care au jucat rol în aceste întîmplări [4].

I.

«Ioan Dragoș, deputat, către Gheorghe Santha, comisar al Guvernului.

Brad, în 21 April 1849.

Acum n'am timp să-ți expun pe larg obiectul însărcinării, sau mai bine zis motivul venirii mele aici, căci d-ta și așa îl cunoști. Am aflat însă bine să-ți comunic resultatul la care am ajuns pănă acum, ca în toată clipa să fii gata la toate.

---

[1] *Avram Iancu*, 1924, p. 69.

[2] Adamescu, *Luptele pentru naționalitate*, p. 234.

[3] *Ibid.*

[4] Originalele ungurești se află publicate în revista istorică „Hazánk“, a. 1886.

www.dacoromanica.ro

Cu toate acestea răspunsul pe care l-am primit chiar acum de la Avram Iancu şi Ioan Buteanu, în care primesc invitarea mea la o convorbire, indicînd locul şi timpul, mă îndreptăţeşte să sper că vom izbuti să punem capăt, pe cale paşnică, situaţiei triste de azi. Am ţinut să-ţi aduc aceasta mai curînd la cunoştinţă pentru liniştirea spiritelor din părţile acestea, şi pănă atunci pănă cînd se vor lua dispoşiţiile necesare.

(ss) Ioan Dragoş, deputat."

II.

„D-lui deputat Ioan Dragoş.

Gravitatea şi importanţa, pentru patrie, a chestiunii despre care mă avisezi, atît în ce priveşte situaţia d-tale, cît şi greaua mea răspundere, în calitate de comisar al Guvernului, sînt cu mult mai mari decît se presintă neobservarea regulelor.

De şi nu mă îndoiesc de adevărul însărcinării d-tale, totuşi nu ştiu sigur şi din izvor autentic de la cine vine şi în ce constă: trebuie să gîcesc şi eu după auzite, ca lumea neiniţiată. Prin urmare, ca să pot da ascultare, fie Parlamentului, fie venerabilului guvernator al ţerii în calitate de comisar al Guvernului în comitatul Zarandului şi ca să-ţi pot da mînă de ajutor, pe toate căile, la îndeplinirea însărcinării d-tale, te rog să binevoieşti a sacrifica puţin timp ca să mi comunici, în mod autentic, obiectul misiunii d-tale, ştiind bine că, fiind comisar al Guvernului, am datoria să raportez tot ce se întîmplă în comitatul Zarandului. Avisul primit nu-l pot întrebuinţa spre acest scop — şi eu sînt dator să raportez cît mai curînd.

(ss) Santha Gheorghe, comisar
al guvernului în comitatul Zarandului."

III.

„Deputatul Ioan Dragoş către Gheorghe Santha Hălmagiu.

La invitarea adresată mie, ţin să-ţi răspund pe scurt următoarele. Domnul Ladislau Csányi, comisarul cu puteri depline, a fost încunoştinţat la timp despre obiectul misiunii mele. Deci

www.dacoromanica.ro

numai de aceia am aflat bine să te avisez despre călătoria mea, ca să fii pregătit, dacă ar trebui să se iea ceva măsură pe linie (de operaţii). După cît ştiu, cu prilejul convorbirii noastre confidente, ţi-am comunicat în ce scop umblu.

Şi, cum nu-mi pot închipui că s'ar putea să nu ne ajutăm reciproc din toate puterile, nu aflu necesar să dăm publicităţii tot lucrul înnainte de a-l duce la sfîrşit mai ales fiindcă, precum spuneam mai sus, d. Csányi îl cunoaşte.

Dar, de altcum, reuşita atîrnă, în rîndul întâiu, de întrebuinţarea înţeleaptă a prilejului ce se îmbie, mai mult decît de formalităţi, şi de aceia se cere imperios contactul imediat cu guvernul.

Din acest motiv îţi scriu, şi de astă dată, cît se poate de scurt, numai atîta că am avut întîlnire cu conducătorii poporului romîn răsculat. De la ei am înţeles că, pentru binele şi asigurarea neatîrnării patriei maghiare, sînt gata să depună armele, dacă guvernul se învoieşte ca aceasta să se facă cu cinste. Acum eu merg cu cea mai mare grabă spre Dobriţin, dar, răsturnîndu-mă în trecătoarea Criştiorului, întârziiu cîtva pe drum. Şi, ca să nu se ivească vre-o complicaţie din partea conducătorilor oştirii, cari nu cunosc starea lucrurilor, aflu bine să-ţi comunic că în urma înţelegerii avute cu d. locotenent-colonel Csutak, trupele noastre, rămînînd în repaos, nu vor întreprinde atacuri până la un termen nehotărît, cînd adecă vor primi de sus alte dispoziţii.

Despre aceasta am avisat, cu învoirea d-lui Csutak, şi pe conducătorii Romînilor răsculaţi, oprindu-i de la orice mişcări ostile.

(ss) Ioan Dragoş,
deputat în camera regală ungară.»

Comisarul Santha, nefiind mulţumit nici cu acest răspuns, s'a plîns lui Csányi, comisarul suprem pentru Ardeal (Hălmagiu, 26 April 1849). Acesta îi răspunde (Cluj, 2 Maiu 1849) intr'un postcriptum: „Deputatul Dragoş e trimis de preşedintele guvernator al ţerii ca să încerce capacitatea Romînimii („olahság"): îţi recomand să te înţelegi cu el".

V. Motogna.

www.dacoromanica.ro

Tot Ţamblac

Intr'un articol din această revistă d. P. P. Panaitescu se ocupase din nou de Ţamblac, „unchiul" lui Ştefan-cel-Mare.

Că era Grec din Constantinopol nu încape îndoială. Dar iată că-i aflu familia.

In Pachymere, IV, XXIX (după numerotaţia lui Cousin, traducătorul frances pe care-l am la îndemînă) se vede că tutorul, aşa numitul **tatas**, al tînărului Andronic Paleologul era Tzamplakon de loc din Christopolis" lîngă Constantinopol.

N. Iorga.

Incunabulele ce vorbesc despre ţara noastră

Un fenomen care a mirat adesea pe cercetători este cu ce iuţeală arta nouă descoperită de Gutenberg pe la 1451 [1] s'a întins prin mai toată Europa. Incunabulele, adecă cărţile tipărite înnainte de de 1-iu Ianuar 1501, sînt socotite azi la vre-o 25.000, din care mai mult decît 15.000, diferite, s'au păstrat.

Rînduind acest voluminos material după conţinut, vom găsi, firește, că lucrările de teologie ocupă o majoritate covîrşitoare. Cronicile şi alte cărţi de istorie sau de călătorii nu represintă, din nenorocire, decît o infimă parte din operele tipărite pe acest timp.

Dacă cercetăm, pe de altă parte, această din urmă categorie de tipărituri din veacul al XV-lea cu speranţa de-a găsi ceva ştiri despre ţara noastră, nu putem decît să fim amăgiţi. Ştirile date sînt tot atît de puţine ca şi cărţile ce pot figura într'o listă a incunabulelor ce vorbesc despre noi.

Dau aici o astfel de bibliografie, după cît cred complectă, adăugînd tot odată titlurile pasagiilor ce ne privesc din cel mai vechiu izvor tipărit unde sîntem menţionaţi.

I. Cronica Hungarorum, Budae, 1473, folio, 67 f. nn., 33 II.

Numai şapte exemplare sînt cunoscute dintr'această raritate. Există o reproducere facsimilată după exemplarul din Biblioteca Naţională maghiară (Nemzeti Muzeum), făcută la Budapesta în

[1] Fragmentul unui Donat de 27 rânduri, acum la Bibl. Naţională din Paris.

www.dacoromanica.ro

anul 1900, cu o introducere în limba maghiară şi alta în limba latină.

Iată pasagiile dintr'această compilaţie ce ne interesează:

De pugna regis (— Carol Robert) contra Bazard (sic!) uoyuoda ulachor. (1330).

De obedientia Alexandri uoyuode transalpini.

De prelio commisso & Victoria per Stephanum Uoyuodam facta.

De exercitu & pugna Stephani uoyuode cum gente Lodouici circa neapolim.

De exercitu ad partes transalpinas.

De recessu Bogdan uoyuode in moldauam.

Cronica se termină cu încoronarea regelui Matiaş Corvinul (1457).

II. (Schiltperger, Hanns). **Hie vahet an d' schildberger der vill Wunders erfaren hat in der heydenschaft und in d' türckey**, s. l. e. d. (Ulm 1473 ?), folio (cf. Kertbeny, I, p. 4).

Autorul visitase, precum ştim, Moldova în anul 1427.

Alte ediţiuni după diferite manuscrise sînt:

2. Frankfurt 1549. Herm. Gulfferich, 4°.

3. s. l. e. d. (Frankfurt, circa 1554), Weygand, Han, 4°.

4. Nürnberg s. d. Joh. v. Berg şi U. Newber. 4°.

5. s. l. 1606, 8°.

6. Schiltbergers Reise, ed. H. J. Penzel, München 1814[1], 8°. 206 pp.

7. ed. N. F. Neumann. München 1859, 8°, XVI 166 pp.

8. Traducere englesă, ed. Neuman—J. Buchan, London 1879, Hakluyth Soc., vol. 58.

9. ed. Langmantel, Tübingen, Literar. Verein, 1885.

III. Uan deme quaden thyrane Dracole vyda, s. l. e. d., circa 1479, pet. 4°, 6 fl. l. goth. (cf. Ioan Bogdan, **Vlad Ţepeş**, Bucureşti, 1896, pp. 86 et seqq.

Alte ediţiuni:

2. Dracole waida, s. l. e. d., Hans Sporer, 4°..

3. Bamberg, 1491, Hans Sporer, 4°.

4. Augsburg (1494), Christoff Schnaitter.

5. Strassburg, 1500, 4°, 6 ff.

6. Nürnberg, 1521, Jobst Gutknecht, 8°.

7. repr. în Engel, **Gesch. d. Moldau u. Walachey**, Halle 1804.

[1] Ar mai exista o ediţie datată 1813 după Kertbeny.

www.dacoromanica.ro

8. repr. în Kertbeny, **Ungarn betr. deutsche Erstlingsdrucke**, Budapesta, 1880, pp. 328-332.

9. repr. în Ioan Bogdan, **Vlad Ţepeş**, pp. 90-105.

IV. Thurocz, Joh. de: **Chronica Hungarorum.** Augsburg, Erh. Ratdolt, für Theob. Feger concivis Budensis, 3 Iuni 1488, 4⁰, 174, p. 38 ff. cu pl. şi ill. xylogr. l. goth.[1].

Alte ediţiuni:

2. Brunnae, 1488.

3. repr. în Schwandter, **Scriptores Hungaricarum veteres et genuini**, Viena, 1746-48, fol.

V. Schedel, Hartmann, **Liber Chronicorum** (vestita „Cronică de la Nürnberg"), Nürnberg, Anthon Koberger, 1493. In folio, 22 ff. + 219 ff. + 1 ff. + 5 ff. nn. 1809 pl. şi fig.

ff. 270-271: Walachia.

Alte ediţiuni:

2. Buch der Chroniken, Nürnberg, A. Koberger, 23 Dec. 1493, fol. 10 ff. + 286 ff. + 1 f.

3. ed. germană, Augsburg, Joh. Schönsperger, 1496, pet. fol.

4. ed. latină, **ibid.**, 1497.

5. ed. germană, ibid., 1500.

Se vede deci cît de puţin se ştia despre noi în Vestul Europei pe la 1500.

Dintr'aceste incunabule nu cred că există decît Cronica lui Hartmann Schedel la noi în ţară, celelalte fiind toate extraordinar de rare şi scumpe.

Constantin D. Karadja.

Un călător în Moldova la 1857

In Biblioteca Liceului Reformat din Tîrgul-Murăşului se află exemplarul unic din broşura „Hodoeporicon itineris Transsylvanici, Moldavici, Russici, Casubii, Masovici, Prussici, Borussici, Pomerani, Marchici et Saxonici, exantlati 1587. Generoso et Magnifico Domino DN. Francisco Banfilosoncio ad Illustrem et Magnificum Dominum DN. Wolphgangum Banfilosoncium Parentem

[1] Există două variante dintr'această ediţiune. Cf. Gilhofer und Ranschburg, Wien, Katalog 150/74, unde era un exemplar de vînzare cu 3600 franci elv.

www.dacoromanica.ro

Consiliarium Illustrissimi Principis Transsylvaniae Sigismundi Báthory de Somlio et Comitem comitatus Dobocensis, Dominum in Banfihuniad, Nagifalu, Bonczhida, etc., scriptum per Iohannem Cz. Deczium, Wittenbergae, ex typografia Simonis Gronenbergi. MDLXXXVII".

Cum se vede din titlu, este descrierea unei călătorii, al cării început s'a făcut prin Ardeal şi Moldova. Această parte a descrierii o dăm mai la vale în original.

La 12 Decembre 1586 a murit în Grodno Ştefan Báthory, viteazul rege al Poloniei, de origine ardeleană. Sigismund, tînărul şi ambiţiosul Voevod al Ardealului, nutria nădejdea să poată păstra pentru sine ori cel puţin pentru familia sa tronul polon. Cînd s'a convocat în Varşovia, pentru Iunie 1587, dieta care avea să aleagă pe noul rege al Poloniei, Voevodul ardelean a trimis acolo o deputaţie strălucită, cu bani mulţi, ca să lucreze în interesul Báthoreştilor.

In fruntea ei se afla Farkas Kovacsoczi[1], cancelarul principelui, iar membrii erau: Gaşpar Kornis, căpitanul cetăţii Hust, Ioan Szentpályi, Lestar Gyulafi, secretar aulic, Menhert Bogathy, Petru Ghiczy, Luca Kraker, doctorul italian Iacobino Bernardo, şi Ioan Czimor Deczi, autorul nostru, însoţitorul tînărului Banfilosoncz.

Delegaţia pleacă din Braşov în 19 Maiu şi se îndreaptă spre Carpaţi, ca să treacă pe la Oituz în Moldova. Călătoria peste pas a fost unită cu multe neajunsuri şi peripeţii. După o noapte petrecută în munţi, în ziua următoare călătorii ajunseră pe culme, unde erau colibile grănicerilor, cari păziau graniţa de atacuri duşmănoase. De aici la vale drumul fu mai uşor şi astfel la apusul soarelui au ajuns la Trotuş. Aici i-au aşteptat dregătorii domnului de-atunci, Petru Şchiopul, şi i-a prevăzut (cu alimente şi băuturi, „cît se putea aştepta de la un neam barbar". Aici află autorul potrivit să vorbească despre ţara şi poporul Moldovenilor. El ştie, ca şi poporul nostru, de o „Ţară Românească" (Valahia), care se împarte în două provincii: Transalpina şi Moldova. E interesant că Deczi nu acceptă derivarea populară a lui „Valachus" din Flaccus, comandantul lui Traian care a cucerit Dacia, ci spune că provine de la cuvîntul Walach, „quae (vox) germanico idiomate Italum significat".

[1] Szádeczky, *Kovacsóczy Farkas*, p. 50.

www.dacoromanica.ro

Pămîntul Moldovei e foarte fertil, produce şi viţă de vie, dar nu e lucrat din pricina tiraniei Domnilor. Căci Domnii se schimbă des; îi storc Turcii, iar ei, la rîndul lor, storc biata ţerănime. Astfel poporul, ajuns la sapă de lemn, lasă pămîntul necultivat.

De la Trotuş duce drum mai bun, şi astfel ajung cu bine la Bacău, unde trec Bistriţa „navi". Aici observă Deczi că Moldova se poate lăuda cu rîurile sale frumoase. De la Bacău au mers la Tîrgul lui Roman („forum Romanum"), unde trec peste Moldova cea limpede, de la care şi-a luat şi ţara numele. Acest rîu are de afluenţi: „Hoinam, Dobensiam Argiamque" şi se varsă în rîul Olt (!!), care intră în Dunăre la Nicopole. Aici au văzut Turci, cari fac negoţ în ţară. Plecînd din Roman, au părăsit drumul mare şi au luat altul, probabil mai scurt, silind pe un Romîn, întîlnit în cale, să-i călăuzească. Dar acesta, la cel dintăiu bun prilej, a fugit într'o pădure. La apusul soarelui au sosit în Aracele („Aracelem"), unde poposise o noapte şi Ştefan Báthory, cînd a mers să-şi ocupe tronul în Polonia. In ziua următoare fac drumul pănă la Suceava, unde au văzut: „palatul cel frumos şi cetatea distrusă". Autorul face aici o mică incursie istorică, cu greşeli, care însă e importantă, fiindcă arată faima care circula despre Domnii romîni în acel timp la popoarele vecine.

Această cetate a stăpînit-o, spune scriitorul nostru, acel „Ivonia", care a cutezat să se opună împăratului Turcilor, cînd cerea sporirea birului, şi a cîştigat cîteva învingeri asupra păgînilor, pănă ce, trădat fiind de Ieremia Cernăuţeanul, a fost ucis de Turci, împotriva cuvîntului dat (Ioan-cel-Cumplit). Aici a stăpînit Ştefan, „ille Valachiae regulus", care a bătut multe popoare vecine şi a nimicit pe Soliman-Paşa, generalul „Romaniei", cu 20.000 (!) de Turci. Aici trebuia să stăpînească şi „Dracula" (Vlad Ţepeş), care a învins pe Sultanul Mohammed! Lui i-a dat Mătiaş Corvinul, pentru Cetatea-Albă, cucerită de Turci, Ciceiul şi Cetatea-de-Baltă. Cunoaşte şi istoria lui Despot şi îşi aduce aminte şi de soarta tragică a lui Nicoară Potcoavă („Potkovani"), ucis din porunca lui Ştefan Báthory, la care căutase scăpare. Potcoavă ar fi atras răsbunarea regelui polon prin aceia că a ucis pe solii poloni trimişi la Turci şi ar fi nimicit scrisorile

www.dacoromanica.ro

(alte izvoare nu cunosc acest motiv, dar nici nu e probabil, fiindcă atunci Potcoavă n'ar fi căutat scăpare în Polonia) [1].

Din Suceava s'au îndreptat spre Tîrgul Siretiului („forum Amantis", de la ungurescul szeret—a iubi), unde au trecut rîul Prut, (spune Deczi din greşală, uitînd că deputaţiunea a mers la Cernăuţi şi apoi au trecut Prutul).

Trecînd peste acest rîu, ajunseră în margenea unui codru secular, unde se spunea că sînt mulţi hoţi cazaci, tatari şi romîni. Se înarmară cu toţii şi mai luară în simbrie şi Romîni din partea locului. Astfel, cu mare frică, străbătînd pădurea, ajunseră la hotarul Rusiei. Despre Tatari ni spune că se împărţiau în mai multe triburi: „Tauricenses, Asturcenses, Circasii, Naianenses, Rezihonenses". Năvălesc adesea în Moldova, pustiind totul cu fier şi foc. Horda („seu congregatio campestris, in campis enim catervatim absque tectis degunt") îmbrăţişază Coranul; se închină la soare, foc şi spirite rele. Mănîncă cu multă lăcomie carne de cal, pe jumătate fiartă, şi beau lapte de iapă. Ei slujesc în soldă acum Turcilor, acum altor popoare.

Cum văzurăm, din delegaţie a făcut parte şi Leştar Gyulafi, secretar aulic. Acesta încă ni-a lăsat o descriere, în limba ungurească, a aceleiaşi călătorii, mai scurtă, dar exactă, care complectează pe a lui Deczi [1]. Iat'o în traducere românească:

„Am mers cu Kovacsoczi la Varşovia pe următoarea cale: La Breţc, peste Oituz, la Trotuş, Bacău, Tîrgul-Romanului, apa Bistriţei am trecut-o la Bacău, iar Moldova la Tîrgul-Romanului. De aici am mers la Suceava, capitala Moldovei, care are o cetate numită cetatea lui Despot, fiindcă în ea au ucis pe Despot. De aici am mers la Tîrgul Siretiului, unde trecurăm rîul Siretiu cu plute („hajokon"), căci se revărsase. Am mers apoi la Cernăuţi, cel din urmă oraş al Moldovei; e locuit de Ruşi. De aici pănă la hotarul polon mai sînt două mile. In Cernăuţi e locul principal, unde se iea treizecimea Voevodului, care face mai mult de 100.000 florini la an. Cînd treceam pe-acolo, pe la Rusalii, dintr'un singur tîrg mînau peste 30.000 vite, al căror preţ se poate socoti la 80.000 de florini".

Din spusele lui Deczi aflăm că, la 1587, cetatea Sucevei era în starea în care o lăsase Domnia a doua a lui Alexandru Lăpuşneanu [1].

Hodoeporicon.

(Călătoria prin Moldova.)

...Sed iam ad iter nostrum redeo.

[1] E confusie cu Iancu Sasul *(N. I.)*.

[2] *Monumenta Hungariae Historica*, cl. II, XXXI, p. 20.

www.dacoromanica.ro

Corona itaque bonis avibus cum splendido comitatu profecti, ad radices Alpium moldaviensium pervenimus. Haec sunt Alpes, quae Transylvaniam seu Septem Castra a Moldavia et Transalpina discriminant, ac partim propter nimiam celsitudinem, partim propter latitudinem quinque milliarium, partim propter creberrimas praeruptorum saxorum salebras, partim denique propter labyrintheas rapidissimi fluvii Oitoz (quem tricis quinquies et amplius transire nos oportuit) ambages, maximas molestias euntibus in Moldaviam facessere solent. Has nos postridie aggressi, quamvis pro viribus equorum iugalium superare festinaverimus, tamen intra duodecimam diei horam ne iuga quidem attingere potuimus. Etsi enim omnes fere ad unum currus nostros sublevaveramus, peditesque incedebamus (exceptis ipsis legatis, qui equis vehebantur), tamen equi ita defessi erant, ut identidem subsistere cogeremur.

Currus quoque onerarius in quem pecunias aliaque id genus necessaria reposueramus, tam difficulter attrahebatur, ut nunc catenae dilacerarentur, nunc vero equi (licet numero duodecim) humi prolaberentur. Quapropter Magnificus Dominus DN. Wolphgangus Covacsoczius, re cum collega deliberata, edixit ut omnes cibo se corroborarent, equos sublevarent, et ad residuam difficillimi itineris partem exantlandam se instruerent. His perfectis, itineri nos damus, et quantum per equos licuit (nihil enim eis parcebatur, cum bene pastos equos in Moldaviam iam transmisissemus, ut videlicet ferundo itineri pares forent), ex Alpibus egredi totis animis contendimus. Verum nox atra nos in mediis silvis et undis occupavit, ita ut nec regredi, nec progredi iam, immo neque subsistere liceret. Quare, etsi maior pars comitatus censebat subsistendum et quoquo modo fieri posset noctem illic transigendam esse, tamen placuit M. D. Wolphgango Covasocio ut, quantum fieri posset, progrederemur, sperans fore ut aptum aliquem locum nocturnae quieti nancisceremur.

Progredimur itaque, quantum densissima sylva, tenebrae, rapidissimus fluvius, et maxima saxa permittunt, verum nunc equi iugales in aqua prolabuntur, nunc currus in mediis undis nervertuntur, nunc rotae perfringuntur, nunc a via aberratur, nunc denique aliis obstaculis impedimur.

In tot tantisque molestiis tristis certe horror omnium animos occupaverat. Periculum enim erat, ne currus in medio fluvio eversi homines ipsos obruerent, presertim cum, in maxima tenebrarum densitate, nihil usque lucis appareret.

Accensae tamen faces sunt, quae viam dirigerent, et duo fabri

www.dacoromanica.ro

ferrarii continuo nunc hos currus perfractos, nunc illos reficiebant. Ibant omnes, quantum poterant, et alii alios praevertere conabantur metu periculi, ita ut sex fere currus arrecta via exorbitaverint, in quorum numero noster quoque fuit, et fortasse in presentissimum discrimen devenissent nisi fax nobis procul apparuisset. Facem igitur secuti, caeteris rhedis nostram adiunximus et, licet neque equi pabulum aut gramen, neque nomines ipsi omnes panem et locum quieti necessarium haberent, utpote ubi omnia plena coeno, aquis et arboribus essent, tamen post magna multorum convicia et murmura substitimus, ac, ignibus excitatis (sicubi fieri poterat), eam noctem illic pene insomnem traduximus. Nam plurimi nostrum neque ignem, neque panem habebant, equi omnes ad unum stantes esuriebant, atque nosmet ipsi quoque, partim in coeno, frondibus substratis, partim in curribus iacuimus. Taceo iam culicum multitudinem, et pluvias, quibus ea nocte impediti fuimus.

Verumtamen, his omnibus molestiis ea nocte exantlatis, summo diluculo iter aggrendimur, atque eo iam tardius procedimus, quod equi, partim hesternis laboribus defessi, partim nocturna esurie penitus deiassati, una cum suis agitatoribus movebant quidem, sed parum promovebant. Nihilominus, superatis his itineneris difficultatibus, circa meridiem pervenimus ad tuguria in faucibus ipsarum Alpium posita, in quibus custodes dispositi explorare solent, qui sint et quare aut ex Moldavia in Transylvaniam, aut ex Transylvania in Moldaviam transeant. Quod hoc consilio utrinque fit, ut subitae incursiones vitentur. Factum enim non raro est superioribus seculis, ut Moldavi et Tartari, in Transsylvaniam irrumpentes, ferro et flamma in miseram Siculorum praesertim plebeculam grassarentur. Ab his tuguriis per declivia montium latera devecti tandem sumus circa solis occasum in oppidum Moldaviae, **Tartos**, ubi procuratores Vaivodae seu Palatini, ex prescripto eius, de hospitiis, de victu deque potu (prout mos gentis barbarae patitur) sat liberaliter nobis prospexerunt.

Valachia (ut paucis Moldaviam depingam) dicta esse videtur, non tamen a Flacco praeside romano, qui Mysiae sive Daciae praefuit, missus eo cum triginta millibus hominum a Traiano, qui in coloniam deducti ararent et commeatum romano exercitui, qui ibidem semper in armis contra Scytas ac Sarmatas fuit, praeberent, quam a voce **Walch**, quae germanico idiomate **Italum** significat. Valachi enim, veluti coloni Romanorum, et sectantur (religionem) a pontificia non multum differentem, et idiomate utuntur latino, licet ita iam corrupto et mutato, ut vix termia **(sic)**

www.dacoromanica.ro

priscae linguae vestigia ac rudera in eo appareant. Valachia ab ortu Euxino Ponto, a meridio Danubio, ab occasu Transylvania, a semtentrione Russia terminatur, et dividitur in Transalpinam et Moldaviam. Moldavia natura quidem habens terram frugiferam et uvis procreandis aptam, sed propter nimiam Palatini tyrannidem ita desolatam, ut praeter siliginem vix quicquam usibus humanis necessaria progignat. Palatinus enim ex arbitrio Turcae nunc sede pellitur, nunc, propter magnam auri vim, in pristinam dignitatem restituitur, atque ita fit ut, dum Turca Palatino, Palatinus miserae plebeculae pecuniam extorquet, omnes fere ad unum in extremam paupertatem redigantur, et solum penitus incultum maneat.

Ex Tataros postridie per molliora itinera venimus in oppidum Bakô, ubi fluvium Besterce multis cum molestiis navi traiecimus. Moldavia, enim, si ulla unquam regio, pulcherrimis fluminibus abundat. Ex Bakô venimus in forum Romanum, ubi Moldavam, flumen limpidissimum (a qua Moldavia nomen sortita est), navi transivimus. Hic fluvius Moldava intersecat mediam Moldaviam, et, infra Hirassi fontes e Transylvaniae montibus ortus, Hoinam, Dobenisam, Argiamque, perennes amnes, secum trahit, donec in Allutum (!) (qui nunc Olta nominatur) effundatur, qui minora Moldaviae et Transalpinae flumina, in Orientem (!) reflexus ad Nicopolim in Danubium rapit. Ibi, propter viciniam Turciae, plurimos Turcas videre nobis licuit. Turcae enim veluti confoederati confines vel potius domini Moldaviae solent eo ad exercenda mercimonia impune commeare.

Ex foro Romano profecti, a publica via exorbitavimus, et, cum dux itineris (quem forte obviam nobis venientem ad illum officium nostri cogebant), omnibus aspectantibus, profugisset in vicinam sylvam, tandem circa solis occasum in Aracelem pagum appulimus ubi Stephanus, rex etiam, cum ex Transylvania in Poloniam per Moldaviam proficisceretur, pernoctavisse ferebatur.

Isthinc postridie venimus in Soczaviam, metropolim Moldaviae, ubi pulcherrimum palatium et destructam arcem vidimus. Hanc arcem possedit Ivonia ille, qui, cum Imperatori turcico, tributum solito maius poscenti, non paruisset, victoriam de Turcis ter et amplius reportaverat, donec, per Ieremiam Czarnauvieczium proditus, a Turcis, contra fidem datam, occisus fuerat, hanc possedit Stephanus ille, Valachiae Regulus, qui maximos saepe Moscorum (!), Scytharum et Turcarum exercitus delevit et Solymanum Bassam, Romaniae ducem, cum triginta Turcarum mil-

www.dacoromanica.ro

libus (!) fudit. Hanc habuit Dracula (!), qui cum paucis, sed delectis militibus Mahometum, potitum iam maiore Valachia, et ad minorem occupandam maturantem, ad Danubium regredi coëgit, et quem ut Matthias Corvinus in officio retineret, pro amisso Moncastro Cziczoviam et Chechillum oppida dono ei dedit; hanc incoluit Iacobus Despota, qui cum Alberto Lasko Moldaviam occupaverat; hanc incoluit denique Palatinus ille, qui nostra memoria Stephani regis Poloniae iussu Leopoli decollatus est, eo quod litteras Stephani ad Turcam mittendas legatosque turcicos contra ius gentium trucidandos curare solitus fuerit. Fertur certa fama tantis hunc viribus polluisse, ut calces ferreos nulto negotio disrumperet, unde etiam nomine **Patkovani** sortitus fuerat.

Ex Soczavia (seu, ut nunc vocant, Suczua) profecti, in Forum Amantis Pruthem fluvium amplissimum navi traiecimus, qui Hirassus a veteribus dictus in Istrum evolvitur. Fluvio traiecto, ingens sylva apparebat, quam transire deberemus, sed, cum ea sylva partim propter Kozakos, partim propter Tartaros, partim vero propter Valachos neutrarum partium ibi latrocinia exercentes nimium formidabilis esset: M. D. Wolphgangus Covasoczius cum generoso domino Gaspare Kornis effecerunt ut incolae quinque illius loci nobis adiungerentur atque, omnibus nostrum armatis incedentibus, sylvam illam salvi transiremus. Tartari enim tauricenses, asturcenses, naianenses, rezihonenses et circasii şolent eo irrumpere et omnia crudelissime depopulari. Hi imperatorem habent principem Hordae, seu congregationis campestris (in campis enim catervatim absque tectis degunt); pro religione, Alcoranum amplectuntur, solem, ignem, malos genios, plerique, pro diis colunt, carnibus equinis ac semicoctis avidissime vescuntur, lac equarum, instar vini eretici, potant, capita equina pro delitiis habent, et nunc Turcis, nunc autem aliis nationibus pro mercede militare solent. Ab his monstris Dei beneficio liberati, fines Russiae intravimus et, quia ulterius progredi prohibiti sumus, in pago Mezerich substitimus.

Senatus enim Poloniae publico consensu decreverat ut fines Poloniae ab omnibus plagis diligentissime custodirent, ne aut Moldavi, aut Tartari, aut Turcae, in interregno ansam irrumpendi acciperent".

(Urmează descrierea călătoriei prin ţerile indicate în titlu.)

Victor Motogna.

www.dacoromanica.ro

Cetățile de la Dunăre și rostul lor, în secolul al VI-lea

Cînd Iustinian (527-565) e instalat Impărat la Constantinopole, Bizanțul era din toate părțile amenințat de barbari, cari multă vreme așteptaseră, opriți de zidurile cetăților de la graniță. Dar aceste cetăți acum erau în părăginâ în mare parte, și Iustinian, crescut la Prima Iustiniană— numită astfel în timpul stăpînirii lui—, este acela care înțelege însemnătatea, mai cu samă a cetăților pe care o epocă glorioasă romană le ridicase străjere pe ambele maluri ale Dunării. Și Iustinian hotărăște refacerea cetăților de la Dunăre și de-aiurea, ridicînd chiar cetăți noi, acolo unde barbarii păreau mai amenințători. In felul acesta, Imperiul e din nou încins de un puternic zid de cetăți, care vor sta de aici încolo puternice în calea dușmanilor Imperiului.

Ne interesează deocamdată cetățile de la Dunăre, ale căror nume ni-au fost păstrate în „Despre edificii" a lui Procopiu [1].

E bogată însemnarea aceasta a lui Procopiu, și se pare cu atît mai bogată, cu cît e foarte greu să identificăm azi mulțimea de castele pomenite. E sigur apoi că multe nu vor fi avut mare însemnătate; totuși istoricul oficial a trebuit să le numească.

Și în mulțimea cetăților, castelelor și turnurilor de apărare menționate de dînsul de sigur că s'ar rătăci cercetătorul care ar încerca o identificare a lor, dacă aceste întărituri n'ar fi enumerate în ordinea așezării lor geografice [2].

Prima cetate pe care o pomenește Procopiu e Singidunum, care, după ce fusese prădat de barbari de mai multe ori [3], e refăcut în această epocă. Azi, pe ruinile acestei cetăți se află Belgradul sîrbesc[4]. O altă veche cetate e Viminacium [5], unde menționează Marsigli „antichități romane" [6]. Se află lîngă Costolaț [7].

De-a lungul și în josul Dunării, tot pe malul drept, se aflau

[1] Procopiu, *De aedificiis*, ed. Bonn, III, p. 286.
[2] V. Pârvan, *Ulmetum*, I, pp. 596-7.
[3] Procopiu, p. 287.
[4] Kanitz, *Serbien*, Leipzig, 1868, p. 422; și J. Jung. *Geographie von Italien*, München, 1897, p. 134.
[5] Procopiu, p. 288. Amănunte și hartă la Kanitz, p. 407.
[6] Marsigli, *Description du Danube*, I, Haga, 1744, secția XII.
[7] Kanitz, p. 420; Jung, p. 134; Miller, p. 500.

www.dacoromanica.ro

cetăţile Pienus, Cupus, Novae [1]. Pentru Picnus (Πικνοὺς) Miller [2], pe basa materialului epigrafic, găseşte şi lecturile: Punicum, Pincum şi-l crede a fi fost situat la Grădişte [3], unde şi Marsigli [4] menţionează nişte întărituri romane. Pentru Cupus sînt şi lecturile: Vico cuppe, Cuppe, Cuppis, situat în locul Columbaciului [5] de azi. Marsigli găseşte şi înseamnă ruinele unor întărituri romane la Gradişca (la N. E. de Golubaci [6]), care ar corespunde acestui Cupus. Pentru Novae, tot în Miller, găsim lecturile: Ad novas, Novas,— localitate situată lîngă Brniţa [7], Marsigli notează ruine care ar corespunde acestei Novae la Jesava [8].

Pe ţermul sting al Dunării, în faţa Novei, era un turn: Literata, „numit pe vremuri Lederata", zice Procopiu. Aici a ridicat Iustinian un castel puternic întărit [9]. Miller aşează Lederata la Uj-Palanka [10] de azi. Şi tot aici pare a o fi aşezat şi Aschbach şi Orioşanin [11]. Kanitz, determinat de lucruri pe care le-a constatat în călătoria sa de-a lungul Dunării, aşează Lederata în dreapta Dunării, şi anume la Rama [12]. Marsigli înseamnă întărituri romane la Bosisiena [13], în Nordul Dunării, corespunzînd direcţiei în care Iberul se varsă în Dunăre [14].

După Novas urmează castelele: Kantabazates, Smornes, Kampses, Tanatas, Zernes [15] şi Dukepraton [16].

După Miller, Tanatas (—Faliatis, Taltiatis, Talia, Tanatis, Ta-

---

[1] Procopiu, p. 287.

[2] Miller, p. 500; amănunte la Kanitz, p. 403; şi rîul Picnus în Atlasul lui Kiepert.

[3] Marsigli, secţia XIII şi text.

[4] Miller, p. 500.

[5] Miller, p. 500.

[6] Marsigli, secţia III, şi text.

[7] Miller, p. 501.

[8] Marsigli, secţia XIII şi text.

[9] Procopiu, p. 287-8.

[10] Miller, p. 542.

[11] Kanitz, p. 420.

[12] *Ibid.*

[13] Bosisiena e lîngă Uj-Palanka, unde şi Miller, p. 543, menţionează ruine romane.

[14] Marsigli, secţia XIII, şi text.

[15] În ed. Bonn, se transcrie în textul latin, Vernes (!).

[16] Procopiu, p. 288.

www.dacoromanica.ro

liata [1]), se găsia pe locul unde azi se află Milanovăţ, iar Marsigli o aşează la Orşova sîrbească [2]. Ajutîndu-ne tot de Marsigli, putem presupune că ruinele de la Creben corespund pentru Kantabazates, Gradiniţa pentru Smornes, Lucadniţa pentru Campses, Cladova pentru Zernes [3] şi Corvinograd pentru Dukepraton [4].

Aceasta însă e numai o simplă ipotesă, fără niciun fel de pretenţie, întru cît o adevărată identificare nu se poate basà decît pe săpături făcute în locurile respective. Lipsind însă aceste săpături, cred totuşi că vaga schiţare ce încerc nu va fi lipsită cu totul de interes.

„Şi pe malul celălalt a ridicat din temelii multe castele [5]. In această parte adecă pe malul stîng, urmează Caputbovis, poate în legătură cu „Caput bubali, Gubali" (Prebu, de azi), un afluent al Timişului, lîngă Prebul, Se mai numeşte şi azi Titva Bobului un munte nu departe de Prebul [6]. In orice cas, Caputbovis menţionat de Procopiu nu poate fi aşezat la Prebul [7], între Azizi şi Tibiscum de odinioară, ci căutat pe malul Dunării. Aş crede mai nemerit a-l aşeza la Pescabara, unde Marsigli pomeneşte întăriturilé în ruină ale unei cetăţi romane [8]. Şi, dacă am admis aceasta, putem crede că şi a doua cetate, pomenită de Procopiu, Zanes [9] (pe care aş crede-o tot una cu Tierna, Tsierna, Zernes, din Sudul Dunării, Zanes), a fost pe locul ocupat azi de Orşova, sau poate mai spre Apus, la Marcobila [10], unde la fel Marsigli înseamnă ruini romane.

„Aproape de Zanes se află castelul Pontes [11]." Se descrie cursul Dunării, se aminteşte podul lui Traian făcut de Apolodor Damaschinul şi apărat de pe amîndouă malurile de întărituri. Pe malul stîng e pomenită cetatea Theodora [12]. De Drubetis

[1] Miller, p. 501.
[2] Marsigli, secţia XIV şi text referitor.
[3] V. şi Pârvan; *Contribuţii la creştinism*, p. 181.
[4] Marsigli, secţia XIV şi text.
[5] Procopiu, p. 288.
[6] Procopiu, p. 288.
[7] Miller, p. 544.
[8] Marsigli, secţia XIV şi text referitor.
[9] Procopiu, p. 288.
[10] Marsigli, secţia XIV şi text.
[11] Procopiu p. 288.
[12] *Ibid.*, p. 289.

www.dacoromanica.ro

nu se aminteşte nimic, şi aceasta a făcut pe d. V. Pârvan [1] să admită dubletul Drubetis-Theodora.

„După întăriturile de la Pontes s'au făcut noile castele: Mareburgus, Susiana, Armata, Timena, Theodoropolis, Stiliburgus, Halicamburgus [2]." Cu toată bogăţia ce ni-a oferit-o până acum Marsigli la neînsemnatele castele pomenite de Procopiu şi pe care le-am putut aproximativ bănui pe unde se aflau odinioară, de data aceasta nu găsim nicio lămurire, care ne-ar putea ajuta. Imprejurarea, că nimeni nu pomeneşte ruini în aceste regiuni şi faptul că nu se poate admite ca pe un restrîns spaţiu— între Podul lui Traian şi aproape de Timoc — să fi existat şapte cetăţi, ne face să credem că acele şapte „întăriturí" n'au fost decît neînsemnate castele sau simple turnuri de apărare, care se vor fi dărîmat printre cele dintîiu.

O puternică întărítură s'a făcut „oraşului Ad aquas [3]. Ruini care ar corespunde acestor întărituri înseamnă Marsigli la „Deez" [4]. Miller o aşează tot pe aici, la Nord de Negotin, menţionînd ruini şi la Praovo [5].

Urmează, la Procopiu castelele: Burgonovore, Laccoburgus şi Dorticum, „ridicînd o fortăreaţă foarte puternică" [6].

Primele două castele — Burgonovore, Laccoburgus — nu ştim precis unde erau situate. Urmărind pe o hartă însă, se poate uşor deduce că erau foarte apropiate unul de celălalt, între ţinutul Negotin şi Timoc. Despre Dorticum avem ştiri mai precise. După Marsigli ar urma să fi fost în regiunea Novosel [7]. Miller îl aşează lîngă Ţacoviţa [8]. In orice cas, în dreapta Timocului.

Mai departe, pe cursul Dunării, în jos, mereu pe malul drept, e turnul Iudaeus, „transformat într'un castel" [9]. Urmează oraşul Gombes, care e întărit cu ziduri. Aceleaşi transformări se

[1] Pârvan, *Contribuţii la creştinism*, pp. 182-183 şi n-le 796-7.
[2] Procopiu, p. 289.
[3] Procopiu, p. 289.
[4] Marsigli, secţia XV şi p. 23.
[5] Miller, p. 501.
[6] Procopiu, p. 289.
[7] Marsigli, secţia XV şi p. 23.
[8] Miller, p. 501.
[9] Procopiu, p. 289.

www.dacoromanica.ro

fac cetăţilor Crispas, Longiniana şi Ponteserium [1]. La Racidniţa, Marsigli înseamnă nişte ruini romane, care ar putea corespunde acelui castel Iudaeus, iar pentru celelalte ar fi să admitem ruinele de „întăriri romane fără nume" [2], menţionate de acelaşi Marsigli. Kanitz, în călătoria sa prin aceste locuri, spune că a dat de ruini la Vrf, pe malul Dunării, spre N. E. de Novoselo, unde crede că ar fi fost unul din castelele lui Iustinian [3]. Mai spre S. E. de Novoselo, tot pe cursul Dunării, e azi localitatea Florentin (Florentiana, în vremea de care ne ocupăm) [4]. Intru cît în „de aedificis" nu se menţionează această Florentiană — ca şi Drubetis, de altfel, cum am văzut mai sus,— aş admite dubletul Crispas-Florentiana [5].

Se înseamnă mai departe întăriturile făcute la Bononia şi Novi [6]. Ne miră puţin faptul că în Marsigli ştirile sînt din ce în ce mai reduse. Kanitz, în schimb, care a visitat tot lungul Dunării, ni spune într'un pasagiu că „bătrîna Bononia a Romanilor după atacul Hunilor a fost refăcută de Iustinian". Şi această „bătrînă Bononie" o vede el în Vidinul modern [7]. Miller aşează Bononia tot la Vidin, admiţînd dubletul Bononia-Admalum [8]. Novi va fi fost şi el un turn de apărare al acestei Bononia-Admalum, probabil spre Sud, tot pe Dunăre.

„A refăcut toate ruinile oraşului Ratiaria [9]" Kanitz a găsit

---

[1] Procopiu, p. 290.

[2] Marsigli, secţia XV şi p. 23.

[3] Kanitz, *Donau-Bulgarien u. der Balkan*, Leipzig, 1882, I, p. 67. „In Vurv's Nähe fand ich die Rudimenta... Unzweifelhaft war es eines jener zahlreichen kleinen Castelle, deren Procopius zwischen Dorticum und Bononia gedenkt... Die Reste eines anderen... traf ich zu Rakovica." Sau, la Racoviţa, Miller aşează Dorticum, basat pe ultimele cercetări. Am avea totuşi o a doua ipotesă pentru aceste localităţi, pe lîngă întăia admisă mai sus: la Vrf (=Vurv), am putea crede că a fost Iudaeus; iar la Novoselo, Gombest.

[4] Miller, p. 501.

[5] Argumentul ar fi: menţionarea în ordinea aşezării geografice, oferită de Procopiu.

[6] Procopiu, p. 290.

[7] Kanitz, *o. c.*, I, p. 14: „Vidin, nach der Notitia dignitatum Imperii (aus dem Anfange des 5. Jahrhunderts) das alte Bononia der Römer, nach den Hunnenstürmen von Justinian wiedererneuert; şi N. Iorga, *Gesch. des rum. Volkes*, I, p. 106.

[8] Miller, p. 502. „Ad malum... wohl identisch mit Bononia".

[9] Procopiu, p. 290.

www.dacoromanica.ro

la Arcer „fragmente de piatră, „antice", pe care se cetia numele de Ratiaria[1]. Şi J. Jung aşează Ratiaria tot la Arcer[2] (— Artscher, Arcer). Şi tot aşa Miller[3], precum şi d. V. Pîrvan[4]. Din turnul de la Mocatiana a făcut un castel[5], şi din cele ce vom vedea mai jos trebuie să aşezăm Mocatiana între Arcer şi Lom-Palanca.

Almus a fost şi el întărit de Iustinian[5]. Kanitz a văzut aceste ruini la Lom[-Palanca], recunoscînd încă acel castru bizantin[6]. Şi pentru Miller, Almus e tot la Lom-Palanca[7].

„Intr'un mod extraordinar a restaurat întăriturile ruinate de la Cerbus[8]". Kanitz face observaţia că Cibrica (Cibra e rîul ce a păstrat acest nume pînă în zilele noastre: se varsă în Dunăre) nu e nume slav, ci bizantin, arătînd că în acel loc a fost Cebrus sau Ciabrus[9]. Şi Miller îl aşează tot în aceste părţi: Cibar-Palanca[10].

Dar Iustinian nu numai reînoieşte vechile castele întărindu-le, ci clădeşte şi altele din nou. Aşa a fost înfiinţat castelul de la Bigranac şi Onos. Spre Răsărit de aceste castele „a întărit ruinile cetăţii Aëdavensis[11]. Pentru Bigranae şi Onos n'avem însemnări precise: le putem considera a fi fost existente între Cibar-Palanca şi Rahova.

La Silvana (la E. de Rahova[12]), Marsigli înseamnă nişte ruini de întărituri romane[13], pe care, urmînd ordinea aşezării geogra-

[1] Kanitz, *o. c.*, I., p. 17.

[2] Jung, p. 134.

[3] Miller, p. 502. „Ratiaria = Arzer-Palanka".

[4] Pîrvan, *Începuturile vieţii romane la Dunăre*, p. 153.

[5] Procopiu, p. 290.

[6] Kanitz, *o. c.*, p. 86 „Almus an Dom's Stelle zur Römerzeit... Noch heute ist der Unfang des später von den Byzantinern restaurirten Castrums von Almus zu erkennen."

[7] Miller, p. 502.

[8] Procopiu, p. 290.

[9] Kanitz, II. p. 280. „Von Kaiser Justinian aber wieder neu befestigte Ort auf der Stelle des gegenwärtigen Cibrica sich befand".

[10] Miller, p. 503.

[11] Procopiu, p. 290.

[12] La Rahova a fost Appiaria pe vremuri; nu înţeleg de ce Procopiu n'o menţionează. Va fi fost neglijată de Iustinian ca nefiind un punct strategic. De altfel e menţionată mai departe (*o. c.*, p. 367), printre celelalte castele ale Traciei, la Istru.

[13] Secţia XVI.

www.dacoromanica.ro

fice a localităţilor date de Procopiu, le-am putea identifica cu zidurile cetăţii Aëdavensis de odinioară. Mai pomeneşte Procopiu şi Variana, pe care Miller o aşează la Selanovce[1] (la S. E. de Rahova). Lîngă Variana a fost Valeriana[2] care se afla pe locul Dealu-vertes[3].

„Cu ziduri foarte puternice au fost încunjurate cetăţile Castramartis, Zetnocortum şi Iscus[4]" Dacă pentru Iscus avem mai multe însemnări, pentru primele două n'avem aproape nicio ştire în ce priveşte locul aşezării lor. Se aflau în orice cas între Dealu-vertes şi rîul Ischer. Marsigli apoi înseamnă în acest spaţiu Dealu-vertes-Ischer nişte ruini romane la Vădin[5]: aici poate va fi fost una din cele două cetăţi. Pentru Iscus, Kanitz ni spune că se afla la vărsarea Ischerului în Dunăre, şi anume la Ghighen[6], unde şi Marsigli înseamnă urmele unei cetăţi romane[7]. Jung e de aceiaşi părere[8], precum şi Miller[9], şi d. Pârvan[10]. La Nordul Dunării, în faţa Iscusului, Marsigli înseamnă la Gieli (Celeiu?) ruinele unui monument roman.

Mai în josul Dunării era Palatiolum şi „în faţa acestuia Sicibida". Kanitz aşează Palatiolum „la 5 km. spre Nord de Ghighen"[11]. Şi atunci trebuie să admitem că Sicibida nu e decît Celeiul. In casul de faţă nu poate fi vorba de Sucidava, pentru care Miller dă şi lectura Sicibida[12]. Nu ni putem închipui ca Procopiu să fi făcut o asemenea confusie: Sucidava e cu totul în altă regiune şi apoi e în Sudul, nu în Nordul Dunării.

„Dintr'un vechiu monument a făcut un castel numit Utus[13]." După Kanitz „Utus e departe de Iscus cale de 14 mile..., la Mocreşani, la vărsarea Vidului" — unde şi Marsigli a găsit rui-

[1] P. 503.
[2] Procopiu, p. 291.
[3] Procopiu, p. 291.
[4] Marsigli, secţia XVII şi text.
[5] Kanitz, *o. c.*, III, p. 256.
[6] Marsigli, Secţia XVII şi text.
[7] Jung, p. 134.
[8] Miller, p. 504.
[9] Pârvan, *o. c.*, p. 153.
[10] Kanitz, II, pp. 161-2: „Der Brückenkopf-Castell Palatiolum war noch unter Mauriklos (588-602) ein Standquartier römischer Truppen", şi Jireček, *„die Heerstrasse von Belgrad noch Constantinopel*, p. 159.
[11] Miller, p. 507.
[12] Procopiu, p. 291.

www.dacoromanica.ro

nele unui castel: pe aici trebuie să fi fost Ultus"[1]. Miller crede a fi fost la Găureni[2].

De asemenea au fost întărite Lapidasia şi Lucernariaburgum[3], care se aflau, întru cît alte ştiri mai precise lipsesc, între Mocreşani-Găureni şi Nicopole.

„Iustinian a clădit noul castel Securisca"[4], pe care Miller îl aşează lîngă Nicopol, la Gurabelii[5]. „Apoi a refăcut ruinele de la Cyntodemus"[6]; şi acest nume l-aş socoti variantă a lui Dimo, Dimon, localitate pe care Miller o aşează la Beleni[7], Belina (la E. de Nicopol).

„A făcut şi un oraş nou şi i-a dat numele Impărătesei: Theodoropolis[8]."

Am ajuns în felul acesta în dreptul Siştovului de azi, şi faptul că menţionarea acestuia n'o face Procopiu—căci e exclus ca să fi pomenit toate turnurile şi străvechea Novae[9], nu,—ne face să nu mai înţelegem rostul celor spuse de Procopiu.

Le Quien face confusie între acest Novae-Siştov şi Novae din faţa Lederatei. E clar însă că Le Quien se gîndeşte la Novae-Siştov[10], întru cît se ocupă de Scaunele episcopale, pomenind ca prim episcop pe Petroniu[11]. Nu putem admite însă că supt Theodoropolis ar trebui să căutăm Novae-Siştov, întru cît Procopiu spune că acest Theodoropolis a fost întemeiat— „a făcut şi un oraş nou"— de Iustinian. Iarăşi nu se poate crede că istoricul bizantin a aşezat greşit Novae în faţa Lederatei, în

[1] Kanitz, II, p. 159.
[2] Miller, p. 504; şi lecturile: Vion, Bion, Uto.
[3] Procopiu, p. 291.
[4] *Ibid.*, p. 292.
[5] Miller, p. 504.
[6] Procopiu, p. 292.
[7] Miller, p. 505.
[8] Procopiu, p. 292.
[9] Jung, p. 134: Pârvan, *o. c.*, p. 193. „Novae" („Steeten" lîngă Siştov).
[10] Le Quien, *Oriens christianus*, Paris, I, 1740 c. 1221-2. „Novae, Νοβαί, inferioris civitas est Hierocli, quae Novensis Antonino, Marcellino Comiti et aliis... Hanc Procopius lib. 4 de aedif. cap. 6 restitutam tradit... Contra Novas in adversa continente turris erat derelicta pridem nomine Literata. Hodie Novomont oppidum Bulgariae esse aiunt circa Istrum." — Aceiaşi confusie la Şincai, *Cronica*, anul 565.
[11] *Ibid.*, c. 1221-2: „Inter episcopos qui Nestorio faverat, Petronius episcopus Novae subscriptus", şi V. Pârvan, *Contribuţii*, p. 70.

www.dacoromanica.ro

loc să-i deie adevăratul ei loc, întru cît pentru existenţa Novei din faţa Lederatei azi nu mai e nicio îndoială şi apoi, mai departe [1], Procopiu menţionează Novas,— Şiştov — nu Novae (!), aşezînd-o după Tigra şi Sucidava. Nu o va fi menţionat la locul cuvenit, întru cît poate, nefiind un punct strategic, nu va fi fost refăcută de Iustinian — şi sînt şi altele în această situaţie: Tropaeum, de ex. [2].

„Castelele Tigas şi Iatron, în parte dărîmate, au fost şi ele refăcute [3].” Dacă pentru Tigas avem şi lecturile — date de Miller—: Tegris, Tigris, Tigra, Tegra,— atunci Tigas a fost în locul Marotinului de astăzi [4], iar pentru Iatron (—Latro, Iatro, Iatrum) avem Iantra [5] din zilele noastre şi rîul cu acelaşi nume, la Vest de Chrivena [6] (Crivina?).

„Urmează cetatea Tramacarisca, căreia-i corespunde pe celălalt ţărm Daphne, fundaţia Impăratului Constantin [7].” Kanitz spune — nu ştim însă pe ce izvor se basează — că „încă pe vremea lui Constantin-cel-Mare s'a clădit în faţa Transmariscei Daphne (Daphne Constantiniana) ca siguranţă contra Goţilor”, şi mai departe crede Kanitz că numele Transmarisca vine de la numele Argeşului (Mariscus) [8]. In privinţa Transmariscei (—Stamarisca, Trasmarisca, Tramacarisca, Transmarica; Procopiu) [9], toţi sînt de acord a o aşeza la Turtucaia. Cît priveşte Daphne Constantiniana, e aşezată la Spanţov, lîngă Olteniţa [10]. Dincolo de Turtucaia erau cetăţile Altena şi Candidiana [11]. Kanitz vorbeşte de micile castele „Nigriana (sau Candidiana), Altinum” [12], fără a ni da şi identificarea lor. Miller admite şi el dubletul Nigriana-

[1] Procopiu, p. 308.
[2] V. Pîrvan, *Ulmetum*, I, p. 597.
[3] Procopiu, p. 292.
[4] Miller, p. 505.
[5] *Ibid.*
[6] *Ibid.*
[7] Procopiu, p. 292.
[8] Kanitz, III, p. 336: „Mannert leitete den Namen Transmarisca davon ab, dass die Stadt der Mündung des Mariscus (Argis) gegenüber lag“.
[9] Miller, p. 506.
[10] Pârvan, *Începuturile*, p. 55.
[11] Procopiu, p. 292.
[12] Kanitz, III, p. 336.

www.dacoromanica.ro

Candidiana, aşezînd-o între Orgosa şi Cadichioiu[1], iar Altinum a fost la Oltina de azi[2].

Sînt apoi trei cetăţi însemnate: Saltopirgus, Durostolus şi Sicidava[3]. Nu putem spune însă unde se afla Saltopirgus în raport cu Silistra-Durostolus[4]. Pentru Durostorum avem în „Oriens Christianus" menţiunea că primul episcop de aici, Sf. Dasiu, a murit ca martir în timpul lui Diocleţian, pentru că n'a respectat Saturnalele[5]. A treia cetate, Sicidava (Sucidava), pe care Miller o aşează la Mîrlan[6], are ca prim episcop pe Ştefan[7].

De mai mică importanţă e Palmatis, un castel ceva depărtat de Dunăre; urmă apoi Adina şi în fine Tilicion[8], pentru care ştirile sînt extrem de sărace. Kanitz pomeneşte un Tegulicium[9], neidentificîndu-l. Sîntem în ţinutul de S. V. al Dobrogei.

Un alt castel, în jurul identificării căruia nu s'a ajuns încă la o hotărîre definitivă, este Sf. Chiril. D. Pârvan, basat pe Weis[10], admite a fi fost pe locul Rasovei actuale[11]. Litzica, după Netzhammer, care arată că Sf. Chiril a fost episcop la Axiopolis[12], admite dubletul Axiopolis-Sf. Chiril[13]. Şi lucrul pare a fi aşa, întru cît acesta nu e singurul cas.

Se repară Ulmiton[14] (Ulmetum), neglijînd Tropaeum, pen-

---

[1] Miller, p. 506.
[2] Pârvan, *Ulmetum*, I, p. 580.
[3] Procopiu, p. 292.
[4] Le Quien, c. 1227-8; Kanitz, III, p. 256; Jung, p. 134; Miller, p. 506; *Analele Dobrogei*, I, no. 1, p. 37, V. Bogrea: „Durostorum (=Silistra), de o potrivă celtic", etc.
[5] Le Quien, c. 1227-8. „Nollet in festo Saturni impudicitiis eius consentire... quod tempore Diocletiani Imp." Alte amănunte la Pârvan, *Contribuţii*, index, sub Durostorum.
[6] Miller, p. 507; de altă părere I. Neicu, *Sucidava*, în „Dunărea", I, n-le 5-8. pp. 134-137.
[7] Le Quien, c. 1229-1230.
[8] Procopiu, p. 293.
[9] Kanitz, III, p. 336.
[10] Weiss, *Dobrudscha im Altertum*, p. 44.
[11] Harta din „Ulmetum", I, precum şi din „Începutul vieţii romane".
[12] Netzhammer, *Aus Rumänien*, Colonia, 1909, pp. 289-90.
[13] Procopiu, p. 293.
[14] Procopiu, p. 293.

www.dacoromanica.ro

tru că se avea în vedere „aşezarea ei favorabilă pe un mare drum roman, şi la răspîntia cu alte drumuri, locale, a înflorit centrul roman de aici încă de la început" [1]. In urma săpăturilor făcute la Pantelimonul-de-sus, s'au găsit aici urmele vechiului Ulmetum [2].

Urmează la Procopiu oraşul Ibida [3], identificat „ipotetic" de d. Pârvan cu Slava Rusească [4].

Urmînd acelaşi drum principal, se ajunge la Aegistus (—Aegyssus), care nu e decît Tulcea de azi [5].

In sfîrşit Halmyris, pe care d. Pârvan [6] o aşează la Zaporojeni, Moisil [7] o stabileşte la Morughiol. Litzica [8] era de părerea d-lui Pârvan.

II.

Acum, o lămurire de ordin general.

Lucrurile astfel presintate, ni se pare incomplectă explicarea ce ni-o dă Procopiu, în ceia ce priveşte ridicarea cetăţilor din Nordul şi din Sudul Dunării [9]. Şi, în adevăr, cum putem admite că pentru a opri pe „barbarii" din Nordul Dunării Iustinian ridicase cetăţile nu numai din Sudul, ci şi din Nordul Dunării? Ce interes ar fi avut Imperiul să ridice castele în „locuri barbare" şi care castele trebuiau apărate de detaşamente ce şi-ar fi găsit întrebuinţarea aiurea [10]? Cred că mai degrabă a-

---

[1] Pârvan, *Ulmetum*, I, p. 597.

[2] *Ibid.*, p. 577; Litzica, în „Convorbiri literare", 1920, pp. 198-205.

[3] Procopiu, p. 293.

[4] *Ibid.*, p. 585; Litzica, *ibid.*, admite ipotesa.

[5] Pârvan, *Ulmetum*, I, p. 585; Litzica, pentru acelaşi lucru foloseşte pe Miller (p. 509) şi C. I. L., n-le 6221, 14441, 14444.

[6] Pârvan, *Ulmetum*, I, p. 596, *Histria*, p. 582; *Începuturile*, p. 169 şi harta.

[7] C. Moisil, în „Bul. Com. Mon. Ist.", III, p. 94: „Unde a fost vechiul Halmyris ?".

[8] *Convorbiri literare*, 1920, p. 205; Brătescu, în „Analele Dobrogei", I, no. 1, p. 23. „Halmyris (o localitate lîngă acelaşi lac, mai spre Nord)".

[9] Procopiu, p. 286.

[10] E vremea cînd Imperiul întrebuinţează trupe de mercenari, care luptau numai pentru generalul lor.

www.dacoromanica.ro

ceste cetăţi făceau legătura între Dacia Traiană şi restul „Romaniei", servind—de sigur — multe din ele şi ca „emporii". Erau locurile pe unde Imperiul făcea încă legătura cu micile „Romanii" rămase să-şi ducă patriarhala lor viaţă autonomă în Nordul Dunării: cel puţin acesta va fi fost rolul cetăţilor din Nordul Dunării.

Pe lîngă aceasta trebuie să se aibă în vedere şi flota bizantină din acest „fluviu bizantin", care avea nevoie de unele adăposturi şi pe malul stîng. Şi această flotă a rămas mult timp stăpînă pe Dunăre.

Cînd, mai tîrziu, se vor aşeza Bulgarii în Imperiu, devenind cu timpul şi pretendenţi ai Scaunului imperial, ei nu vor face altceva decît să rupă legăturile pe uscat între Bizanţ şi ţinuturile Dunării, mereu conştiente că aparţin lumii bizantine. Şi, tot din această causă, cînd Bulgarii vor înţelege că zădarnic se străduiesc în jurul Constantinopolei, nu se vor îndrepta în ţinuturile Ţerii-Româneşti de mai tărziu,— continuu păzite de flota bizantină,— ci vor apuca drumul care duce spre Panonia, unde încetase existenţa unei „Avarii" şi unde calea era liberă.

Şi tot prin aceste cetăţi proteguitoare ale elementului romanic, în deosebi în ţinutul Silistrei, aş îndrăzni să explic timpuria formare de organisaţie românească a unui Tatul, Saccea, Chalis, Solomon, Sestlav [1], pomeniţi de Ana Comnena. Şi, dacă ţinem sama de faptul că şi în Nordul Dunării era Daphne bizantină —corespunzînd Silistrei din Sud—, bănuim legătura dintre cei din Nordul şi Sudul Dunării. Şi tot aşa s'au petrecut lucrurile în Banat şi Oltenia de azi, unde cetăţile erau şi pe stînga Dunării.

Prin urmare, adevăratul rol al graniţei de cetăţi de la Dunăre a fost ţinerea strînsă a relaţiilor de tot felul cu elementul romanic din Nordul fluviului, de care Bizanţul nu înţelegea să se desfacă uşor, şi nu poate fi vorba, deci, de o graniţă în sensul unui „zid chines" şi nici chiar în sensul cetăţilor de la Eufrat.

Remus Ilie.

---

[1] N. Iorga, *Istoria poporului romîn*, Bucureşti, I, pp. 116-117.

www.dacoromanica.ro

Scrisori de studenţi romîni la Paris

I.

Paris, 1865, April 20/8, Boulevard Saint Michel, 41.

Scumpe Costache,

Nu ştiu cum aş putea exprima via mişcare ce am simţit cetind scrisoarea ta; şi voi sînteţi ingraţi—permite-mi astă expresiune—şi iaca de ce: eu singur, cînd eram în ţară, în mijlocul vostru, dacă primiam vre-o scrisoare de la cineva din depărtare, care-mi spunea de urîtul străinătăţii, de bucuria ce simte primind scrisori din familie şi de la amici, că, cetindu-le, fără voie îi storceau lacrimi de bucurie şi altele de acestea, îmi venia să cred că sînt fleacuri, şi rîdeam de stilul ce întrebuinţa, găsindu-l prea înflorit, numai ca să-şi dea mai mare importanţă, aflîndu-se în străinătate, care face slăbiciunea junimii. Iată causa care, fără voie, vă face ingraţi în faţa mea. Dacă m'aş încerca a-ţi arăta tot ce am simţit cetind scrisoarea ta, şi ce simt în ăst moment, avînd-o d'innainte-mi, nu m'ai crede, ţi s'ar părea o exageraţie, o exaltare: renunţ dar, neştiind de voiu putea reuşi, ori de a nu mă găsi prea ridicul. Din toate acestea nu voiu să crezi că blam şi mai mult tăcerea ta; oricare sînt scusele ce îmi arăţi, le primesc şi nici nu voiesc a mai fi vorba despre aceasta, sperînd însă că tot îmi vei mai scrie din cînd în cînd. Sînt destul de convins că n'ai de ce să mă uiţi, de şi la plecare-mi nu ne-am putut îmbrăţişa; şi causa n'am fost decît eu, sau mai bine răpedea mea plecare, după cum vei fi scriind.

Dragă Costache, tot ce m'a întristat puţin în scrisoarea ta e regretul că nu puteam fi împreună, cînd am fi mai fericiţi, după cum zici; da, iubite amice, am fi mai fericiţi; tu făcînd ceva mai mult decît în Bucureşti, şi avînd ocasiune a cunoaşte puţin mai bine lumea, eu avînd lîngă mine un amic care mi-ar face străinătatea mai uşoară.

Aici sînt mulţi Romîni, e adevărat, dară cei vechi sînt ciocoi, pretenţioşi şi cu idei care nu li fac onoare; cei noi, veniţi cu mine, unii prea copilăroşi, alţii pe cari n'am putut să-i sufăr încă din ţară, şi cari s'au dat pe păr, cum se zice, cu cei vechi. Demetriade, însurat şi cu greutăţile familiei, încît nu-mi rămîne decît Arion, care ţine locul vostru tuturor, ca şi numai eu lui;

www.dacoromanica.ro

dară şi el peste puţin se va întoarce în ţară, poate chiar în toamna aceasta.

Despre scoală şi despre viaţa ce duc, vei fi văzut îndestul prin scrisorile lui Nacu şi alţii; despre viaţă, mai cu samă, n'am ce-ţi spune decît că nu sînt prea rău; făcînd economii din toate, pot vedea din cînd în cînd cîte un teatru, fac cîteva excursii prin prejurul Parisului, şi, mai adesea, serile cele senine, bat bulevardele cele mari de colo până dincolo, două sau trei oare, încît, prăpădit de osteneală, mă urc pe imperiala vre-unei omnibuse ce mă duce până acasă.

Sînt cîteva zile, am fost la Lamarche, unde se ţin cele d'intăiu curse de cai cu începerea primăverii. Lamarche e un orăşel cu o posiţie prea plăcută, la o distanţă de cinzeci de minute departe de Paris, cu drum de fier, pentru care plăteşti dusul şi întorsul 1 fr. şi 50 c., aşa încît cu întrare, cu omnibusa de acasă până la gară şi viceversa m'a costat 5 fr.

În acea zi erau trei curse angajate. În cea d'intăiu erau cai cei mai buni ca rasă şi iuţeală, căci altfel erau aşa de jigăriţi încît n'ai fi dat nimic pe dînşii, şi încălecaţi chiar de proprietarii lor. Aveau să parcurgă un spaţiu de trei mii de metri, pe coaste, pe rîpe şi şes, întrerupt de garduri de nuiele, un zid de pămînt şi vre-o două pîrîuri. Ca să-ţi faci o ideie de lumea ce era adunată, trebuie să-ţi închipuieşti de trei ori lumea de la Tîrgul Moşilor noştri: trăsuri de birjă şi de remisă, trăsuri de curte şi cupeuri, poştalioane, cabriolete, cavaleri şi amazoane, şi mulţimea lumii venită cu drumul de fier, căci şi o zi prea frumoasă: toate trăsurile închise în centrul cursei, cu lumea în picioare sau de-asupra lor, destupînd la sticle de şampanie sau alte vinuri; lumea de pe jos, pe terasă, unde nu era de nasul nostru, căci un scaun costa cinci fr., sau înşiruită pe marginea cursei, făcea un tablou prea plăcut, mai cu samă prin posiţia variată a locului unde se ţin cursele. La unu' şi jumătate s'a angajat prima cursă, numai cu şase cai, căci patru, cari erau angajaţi, renunţase. Trebuie să ştii însă că mîrţoagele alea au putut să-mi dea ideia despre puterea calului; fugiau cu gîtul întins aşa de tare, încît într'o clipă nu-i mai vedeai. Trei curse au rămas pe drum, trîntind pe cavaleri de li-au mers fulgii, între cari şi pe contele d'Ivry, iar trei au ajuns la termen în mici intervale: I-iu Margareta, încălecată de fiul proprietarului; un

www.dacoromanica.ro

june de vre-o nouăsprezece ani, a cîştigat 5.000 fr., al II-lea cîştig 500 şi al III-lea 300 sau scapă misa întrării, căci orice cal întră în cursă plăteşte 200 fr.

Ştiu că-ţi plac caii şi de aceia nu ştiu de te-am anostit până aici. Salut pe frate-tău şi familia, ca şi pe toţi amicii. Scrie-mi cît de puţin, că să-ţi pot răspunde. Până atunci primeşte îmbrăţişarea amicului tău confrate,

A. Stoicescu.

Portretul nu l-am scos încă: îl vei avea. Dă-mi adresa ta mai sigură, căci n'aş vrea să se piardă scrisorile.

(În posesiunea mea. — *N. I.*)

DOCUMENTE

O descriere olandesă a Principatelor (1687).

Bechryving van Walachien[1].

Dit Landschap wiert eertyts *Flaccia*, of *Falaccia*, na Flaccus, een Romens Oversten, genaamt; want, na dat de Romeinen de *Geeten* overwonnen en uitgeroiet hadden, zoo hebben ze onder den voornœmde Flaccus een Colonie van 30000 Menschen in dit Land geplant. En is alzoo door verloop des tijts deze naam van *Falaccia* in die van *Valachia* verandert; in den Oorloog dien de Romeinen tegens *de Scythen* en *Sarmaters* voerde, was het zoo vruchtbaar en well bewont, dat zy allen voor een groot gedeelte aan zoo machtigen Leger Levens-middelen verschafte. Het heeft ook den naam van *Transalpina* bekomen, om dat het van *Hungaryen* en Transylvanien gescheiden wort door de zeer hooge Alpen, of Bergen.

In't Oosten paalt dit Landschap aan het visrijke Meer, uit het welke de Rivier Hierasus, van de Inwoonders Pruth genaant, zijin beginzel neemt; in't Zuiden wert het met den Donauw bespoelt; in't Westen grenst het aan *Transylvanien*, aan de Stad

[1] Korte, Beknopte, en Nette Beschryving van de Koningryken Hungarien, Dalmatien, en Morea, Mistgaders de Vorstendommen Zeevenbergen, Walachien, Moldavien, Bulgarien etc. En dee zelver Vestingen en Steenden. Nevens een omstanding Verhaal van het geene, dat omtrent, en zedert de Verovering van Offen, door der Christenen Wapenen is ingenomen. t'Amsterdam By Aart Dirksz Ooszaan, Boekverkooper op den Dam. M. D. C. LXXXVII.

www.dacoromanica.ro

Severinum, alwaar noch tegenwoordig 34 Pylaars van de wonderlijke en vermaarde Brug van Trajanus gezien worden; in het Noorden wort het bepaalt met de Rivier *Hoina*[1], of wel het Vorstendom Moldavien.

Dit Landschap begrijpt in zijn lengte, van Oosten na het Westen of van Polada tot de Bergen die het van Transylvanien scheit, ruim 64 uuren, en in zijn breete van het Zuiden na't Noorden, ontrent de 50 uuren gaans.

De Walachers zijn hart, en ruw van aart, beminnen gantsch geen geleertheit, zijn lui en traag in't bebouwen van haar Landen, flordig in huin Huizen, volgen de Griekze Godsdienst; hun taal zweemt een weining na het Latijn, noement Water Apa, en Broot Pai, waar uit men oordeelt dat ze van de Romeinen afkomstig zijn.

En, alhoewel dat dit Land zeer bergachtig is, gelijk alle de andere Landschappen van deze Contreyen en dat de Inwoonders lui traag en verzuimelijk zijn ontrent den Akker-bouw, zoo zijn de geene die bebouwt werden zoo vruchtbaor, dat ze overvloedig het noodige van Wijn, Oly, Kooren, en alderhande Vruchten aan de Ingezeerenen verschaffen. Is door-en-boven ryk van Goud, Zilver, Yser, en Zout-mijnen, die door de gedurige invallen der Turken en Tataren nied bearbeid konnen werden; brengt ook veel schoone en kostelijke Paarden voort, die men Tellen noemt, vloeit overin alderhande tam Vee.

De voornamste handel die by de Inwoonders des Lands met de Armeniers, Jooden, Saxen, Hungaren en Raguzensen wert gedreeven, bestaat in Koorn, Wijn, Wasch, Honing, Huiden, Vellen, Leer, Erten, Boonen en Botter, etc. dat door de zelve voor het meeste gedeelte na Constantinopolen wert gebracht. Die Landschap staat onder den Grooteu Sultan, of Turkzen Keizer, en wert door van hen gestelde *Walwode (sic)*, of *Hospodar* geregeert: deze zijn gehouden, behalven een jaarlijkze tribuit van 70.000 en zomtijts 100.000 Ducaten, den zelven keizer met 1000 Vuurroers en 10000 Paarden by te staan; werden om een haverstro van hun bediening afgezet, voornamelijk als een ander maar grooter tribut belooft te geven, weshalven zy om met Gelt haar

[1] Putna.

www.dacoromanica.ro

in hun staat en in de gunst van de Grooten aan het Turkze Hof te houden, gewoon zijn van de Ingezetenen jaarlijks voor de tiende van hun Honing en Wasch 100.000 Rijksdaalders te ontfangen; behalven dat, ontfangen zy veel gelts voor den tol, die men van de *Candize-* Malvezy-wijnen, als ze door dit Land na Duitslant en Polen wert gevoert, moet betalen. Deze contributie heeft dit Landschap jaarlijks moeten betalen, zedert het jaar 1588, wanneer het zelve daar op voor de eerste mall door Mahometh de II wiert gestelt.

Zedert dat dit Landschap met dat van Moldavien een Provintie van Dacien was, en Opper en Neder-Walachien wier genoemt, is het in twee gedeelt, waar van een de naam van Walachien behouden, en het ander die van Moldavien heeft angenoomen; het tegenwoordig Walachien wert in 13 bezondere Graafschappen verdeelt, welke alle zonder onderscheit door Saxen, Hungaren en de eigen Landaart werden bewoont.

De zelfs voornamste Rivieren zijn d'Aluta, Tetz [1], Jalomicza, Missovo [2], Bordolach, Pruth, Damboviza, Bistrica, die alle, by na lynrecht nederwaarts lopende, haar in den Donauw ontlasten.

De Steenden van dit Landschap zijn zon getal, en genaamt Tervis, dat de woonplaatze van den Waiwode of Hospodar is, *Braila* en *Targard* [3]. Het overige Land wert met Dorpen en Hoeven bewoont. By de Stad Targard wert een zwavelachtige en bemachtige aarde gegraven, daar men kaarzen afmaakt, die zoo wel branden als of ze van Smeer gemaakt waren.

Voorname Gebouwen zijn'e geen of weinig, de gemeente Huizen zijn meest alle van Tan en Klei gemaakt, en met Ried en Biezen, die'er ovewloedig zijn, gedekt.

Beschryving van Het Vorstendom Moldavien.

Het Vorstendom Moldavien, eertijts groot *Walachien* en *Walachien Cis Alpina* genaamt, en, voor dezen, een gedeelte van Dacien, en als zulks, naderhant, een deel van het Konnigrijk Hungaryen, ontleent zijn tegenwoordige naam van een van hare Rivieren of wel de Burgt *Moldavien,* die in het zelve gelegen is.

[1] Jiiu.
[2] Buzău.
[3] Tîrşor ?

www.dacoromanica.ro

Des zelfs lengte van het Oosten na het Westen is meer als 60, en de breete van het Zuiden na het Noorden, 50 duitze mijlen, stoot ten Oosten aan de Zwarte Zee en den Donauw, die het van *Bulgarien* scheit, ten Noorden grenst het aan *Podolien*, waar van het door den *Niester* werd gescheiden; ten Westen paalt het aan *Walachien*, en *Transylvanien;* en ten Zuiden wert het van deu Donauw bestroomt.

Dit Vorstendom is bezonder vruchtbaar, in Kooren, Erten, Boonen, Honing, en Wasch, welke twee laaste voorteende aan den Vorst jaarlijks wel 200.000 Rijxdaalders op brengen. Levert ook schoone en wel gemaakte Paarden uit; het Land is van Moldavien Heuvel en Dalachtig, en cierlijk met Rivieren doorsneeden.

De Bewonders dezes Lands zijn, gelijk de Walachers, beter Soldaten als Boeren; ook hebben ze van oude tijden veel van de *Polen* en Turken moeten uit staan; in Godsdienst volgen zy de Griekze Kerk, en staan onder den Patriarch van Constantinopolen, hoe wel men 'er ook andere Secten vind.

Dit Vorstendom is eerst door zijn eigene en bezondere Vorsten beheerst, daar na door Landvogden, die onder de Protextie van Polen waren, bestiert, waar op het in den jare 1485, als Bajaseth de II. *Bessarablen* had bemachtigt, onder de macht van eenen *Stephanus*, doenmalls Landvoogt van *Moravien*, en die men wil dat een Soldaat van fortuin was, na dat hy de daarin zjnde Tartaren, Turken en Polen had t'onder gebracht, is geraakt; zijn opvolgers zijn in't gemeen ongelukkig geweest, veel van de zelve zijn opvolgers zijn, ter oorzaak van hun wreedheit, door haar Onderdanen omgebracht, en't is bedenklik dat 'er onden een groot getal van deze Vorsten, die de naam van Woivode hebben aangenomen, geen twe zijn geweest, die hun Saten aan haare Kinderen na gelaten hebben; Sigismundus de I., Konig van Polen, zond zijn Veldheer *Carnowski* [1] tegens de Moldavers, dien hy verfloeg, wanneer Johannes tot Waivode verkoren wiert en den Oorloog door dat middel 1598 eindede. *Sigismundus Batthori*, Prince van *Transylvanien*, nam *Aaron*, Waivode van Moldavien, Bontgenoot en Onderdaan van *Polen*, gevangen, stelde eenen *Stephanus Radul*, die hem de

[1] Tarnowski.

www.dacoromanica.ro

voornoemde Aaron in handen had gelevert, in zijn plaats; doch deze wiert van *Samoischi*, Pools Veldheer, wederom verdreeven, en Ieremia Mohila in zijn plaats gestelt; hy verfloeg de Tartaren, en dwong haar heden, als meede de Turken, den Mohila voor Woivode te te erkennen; kort daar na wiert *Mohila* door Michaël verjaagt, doch wiert van de Polen andermaal herstelt; zijn Zoon Constantyn, na hem Waiwode geworden, wiert van *Stephanus Tomza*, een Man van fortuin, en die van de Turken beschut wiert, uit deze zijne waardigheit gestooten. *Stephanus Potocki*, Pools Edelman, sogde 1612 den wettigen Waiwode met Wolk te ondeschragen, alsoo het zijn Schoon-broeder was, doch wiert door *Tomza* veerast, vast gehouden, en na Constantinopolen gezonden; *Constantyn*, door d' Tartaren gevangen genomen, eindigde zijne dagen in een onbekende, vuile en straffe gevangenisse, en des zelfs Broeder, *Alexander*, wiert in het Serail van Constantinopolen op geslooten; het bloed kruipende volgens het bekende spreekwoort, daar het niet gaan en kan, deed in den jare 1616. *Samuël Kerecki*[1] en *Mighiel Wisniowieski*, bloedverwanten van de genoemde Constantyn, onderneemen den vornoemde Tomza, van de Moldavers al reeds niet zeer bemind, op hunne beurd en met hun eigen Benden te verdrijven. Ze winnen 15 bezondere Veldflagen, doch *Wisniovieski*, in een van deze gezneuveit zijnde, verkeerde de zaken zeer, gemerkt hun Volk by gebrek van Gelt niet vel betaalt wordende, de zelve aanstonts na zijn dod deinsde en eindelijk het Veld verluten; *Korecki*, echter niet modeloos, houd zig met 500 Mannen te Paard in het Veld, werd door Skinder *Bassa* geslagen, gevangen, en na Constantinopolen gesonden; *Tomza*, eindelijk den Turken niet meer aangenaam zijnde, wert *Gaspar Gratianus* door haar in zijne plaats 1618 tot Waiwode aan gestelt; dog naderhant, by het Turkze Hof verdacht zijnde, om dat hy kundschap met den Keizer en den Koning van Polen hield, wierd hy in den slag van *Cicora*[2], op den 20 September 1620, door zijn eigen Volk dod geslagen. Zedert dit geval heben der Turken de volle dispositie over dit Landschap be-

[1] Korecki.
[2] Ţuţora.

www.dacoromanica.ro

houden; gelyk dan 1658 door Mahometh de IV. Georgius Gisca, na de dood van Mathias, tot Waiwode is aangestelt, en alzoo is dit vruchtbare Vorstendom onder de macht der Ottomannen gebleven; alleen heeft Zijn Konniglicke Majesteit van Polen, *Joannes Sobietzki*, in deze zijne Veldtogt van 1686, het den *Moldavers* zoo bang gemaakt, da hy de Stad *Jasz* in zijn macht heeft gebracht, die ongeluk afgebrand zijnde, ook wederom by denzelven verlaten is.

Moldavien wert in tween gedeelt, waar van het grootste deel de eigenste naam behoud, en het kleenste dat aan de monden van den *Donauw*, waar door dezelve in de Swarte Zéé valt, grenst, wert *Bes-Arabien* genaamt. Dit laatste is geheel en al onder de macht van den Turkzen Sultan, en zelfs door veel van de *Budiakze* Tartaren, dat groote Landstroopers zijn, bewoont.

De vornaamste Rivieren dezes Vorstendoms zijn de *Sereth*, waar aan de Stadt *Soczana* of *Sockow* legt; de Pruth, waar aan *Jasz* en *Laputzna* zijn gelegen. De *Nester*, een vermaarde Rivier in Polen, en roemruchtig, of over bekent, door de nederlaag van de Polen 1621, maar voor al door de overwinning op den Turken behaalt, doen deze tegenwoordige Koning Johannes de III noch Veldheer was. De *Missovo* [1], die de Rivier *Bardolac* [3] omfangt, en de Stad *Vestny* [4] bevloeit: alle deze Rivieren hebben hunne waterloosing in den Donauwstroom.

De Steeden van het grooste gedeelte dezes Landes, en dat de naam van Moldavien hout, zijn maar 7 in getal, als *Sokow*, de Hofstadt van het Vorstendom, *Jazs*, *Targerod*, *Waslo*, *Nicmesz*, *Czarmucz* [4]; geen vaan alle dezelve is van die sterkte, of ze moet heedendaages voot de genne die meester te Velde is bukken. In volgen dat het heyl der Vorsten of wel Waiwoden, en de biewoonders dezes Lands, dat in zijn Kring, behalven de genoemde Steeden, ontrent 3000 Dorpen en gehuchten in zig heeft, alleen bestaat, dat ze een machtig Keiser, en dieze met een jaarlijkze schatting van 180.000 guldens konnen te vrede stellen, tot hun beschermer hebben. Het gedeelte

[1] Milcov.
[2] Birlad.
[3] Vasluiu.
[4] Ceremuș.

www.dacoromanica.ro

dat *Bes-Arabien* wert genaamt, en door de Turken en Tartaren voornamentlijk bewoont, leggende tusschen den *Donauw*, *Pruth*, en de *Niester*, heft 9 Steeden, als *Tarista*, *Tekin*, *Monkastro*, *Kilia*, *Kilia Nova*, *Bialograd*, *Orikon*, *Brailka*, en *Suwil*[1], dog die wy zonder daar iets werders van te zeggen, op deze plaats zullen overstaan.

(În biblioteca d-lui Argetoianu.)

Ar fi inutil să se traducă toată această descriere, care nu e fără interes. Un resumat va ajunge.

În paragraful d'intăiu autorul necunoscut vorbeşte de numele Valahiei, cu obişnuita aducere înnainte a lui Flaccus. Se dau hotarele, cu cîteva nume greşite. Locuitorii îi par „aspri", «fără învăţătură», «murdari în casele lor». Dar ştie că zic *apă* şi *pîne* şi că au originea latină. De şi leneşi, ogoarele li dau roade bogate, în «vin, untdelemn, grîu şi tot felul de fructe», pe lîngă bogăţia de sare şi metale, necercetate de frica Turcilor şi a Tatarilor. Sînt şi cai „frumoşi şi scumpi", şi multe vite. Negoţul se face cu «Armeni, Evrei, Saşi, Unguri şi Ragusani», cari cumpără grîne, vin, miere şi ceară, piei, blănuri, leguminoase, unt, mai ales pentru Constantinopol. Atîrnînd de Turci, Domnii li dau un tribut de 70—100.000 de galbeni pe an şi ajută la războiu cu 1000 de puşti şi 10.000 de cai. Ei ieau dijma mierii şi cerii, 100.000 de taleri imperiali, pe lîngă vama vinurilor (de Candia, de Malvasia) ce trec în Polonia. Data de 1488 (aşa e de cetit) e fixată, greşit, pentru începutul acestei sarcini.

Sînt treisprezece judeţe, multe rîuri, cîteva oraşe, sate multe cu case mici şi proaste. Lîngă „Targard" (Tîrşor ?) e păcură.

La Moldova se dă originea numelui, hotarele, producţia (ca mai sus), Domnul luînd de la miere şi ceară 200.000 de taleri imperiali pe an.

Locuitorii sînt „mai buni ostaşi decît plugari". Se dă aici şi ceva istorie. Ştefan-cel-Mare, din „Moravia", care ar fi fost un „ostaş de noroc", apoi, către şi în secolul al XVII-lea, Ieremia, Ştefan Răzvan („Radul"), Ieremia Movilă, Mihai Viteazul, Constantin Movilă, Ştefan Tomşa, iar un „man van fortuin", Alexandru Movilă, Gratiani, pentru a sări la Gheorghe Ghica şi la războiul purtat de regele Ioan Sobieski în Moldova.

Înşirîndu-se rîuri şi cetăţi, se arată exact ce e Basarabia, locuită, de curînd, de Tatari şi Turci.

* * *

[1] Smil, Ismail,

www.dacoromanica.ro

Documente vîlcene

1.

20 Mart 7184. „Voicul, înpreună cu frate-meu Ivaşcu, feciorii popii Vladului, din Rămnic", vinde lui „Stan, ginerile popii lui Mihăilă" „o pimniţă de piatră". „Am vândut aciastă pimniţă cu toată seliştea ei, pentru 5 taleri şi jumătate". Iscăleşte şi „Serafim er., eclisiiarhul ot episcopie".

2.

„Ps. 20 dn. lt. 7194." „Tudosie Bulaţi, împreună cu frate-mieu Costandin ot Rămnic", vinde „jupânului Stan ginerele popei lui Mihăilă din Rămnic", „o vie de la troian pre lângă vadul Pomănaş şi pre lângă Stanciul Vişenescul, cu loc sterp", împreună cu partea unchiului Simion, pe 5 taleri, 40 de bani. Marturi: „Părvul Seun şi diiac Mostrop şi Radul Pomănaş".

3.

10 Iunie 2711. „Goran diiaconul et Rămnic"[1] vinde lui Tudosie logofăt Olănescul „o silişte cu o pimniţă de peatră", luată „de la mătuşa Stoica", „alături cu sălişteа cumnatu-mieu Părvul", pe 2 taleri şi jumătate. Iscălesc: „az popa Radu mărt., Stoian ot Răm[ni]c, eu Radul căpt. (?) ot Rămnic, eu popa Dima mărt.".

4.

5 Iunie 7215. „Stanca ce am fost jupăneasa dumnealui Stan Turcul" dă zapis lui „Costandin feciorul popei lui Stan din Rămnic". „Luînd fiiul mieu Goran diiaconul doi boi ai lui Costandin şi băgându-i la plug de au arat într'o zi, şi tămplându-să de s'au sângerat un bou şi au murit, şi fiiu-mieu diiaconul tămplându-să de au fugit, m'au apucat pe mine ca să plătesc acel bou cu tal. 9 pol, după cum l-au cumpărat el, şi, neavând cu ce plăti, am căzut cu mare rugăciune de m'am aşăzat de i-am dat de la vănzarea cea d'intâi a vii de la troian de la Cireşul cel mal pe vale pe eruga fântânei până în livadea de la cornu şi de ceia parte pă muche, şi i-am dat să-i fie moşie ohamnică în veaci lui şi feciorilor lui şi nepoţilor şi strenepoţilor, toţi să aibă a st[pă]ni cu bună pace de cătră [tot] neamul mieu". Iscălesc: „eu Roman ciauş martor, eu Sima Pomenş (Pomănaş) mart., eu Ghin[ea] Proca mart., eu Oprea Proca mart.".

5.

28 Iunie 7222. „Andrei Orza din Dobriceani" dă „părintelui

[1] Cf. *Manuscripte din biblioteci străine*, în „An. Ac. Rom.", XX, p. 51.

www.dacoromanica.ro

popei lui Ion din Dobriceani", „ajungându-mă pre mine vreme de moarte şi neavând eu cu ce să mă grijescu", „partea mea de moşie să mă pomenească el şi cine să va trage dintr'ânsul în veaci. Insă locul carele este după viia mănăstirii la părul Oarzăi pă lângă locul Şubieştilor, carele l-au vândut lui Andronie Popescul, şi este loc de vie, carele l-am cumpărat de la Şotani din Dobriceani, însă acest loc este înpreună cu al frăţine-mieu Mihulii: frate-mieu să ţie o parte şi eu altă parte; din partea mea dau eu popei să ţie 2 părţi şi ficiorilor miei o parte. Şi, când am scris acest zapis la moartea mea, fost-au mulţi oameni mărturie carii să vor iscăli mai jos ca să creaază": „eu Dumitrul boar mart., eu Dima Bocşescu mart., eu Stoica Creţan mart., eu Andronie al lui David mart., eu Stoica snă eg Dumitru mart., eu Gligorie snă eg Băgan mart., eu Costandin Mărşilă mart.".

(Pe dos:) „Gligorie, ficiorul lui Andrii Orza dăn Dobriceani", vinde popei Ioan „partea mea care mi se-au venit dă locu dă viie dă[n] deal, care mi-au rămas nevândută de tată-mieu, şi acest loc au fost dănpreună cu al uncu-mieu Mihul, şi noi am luat omenii bunii carei să vor iscăli mai jos anume, de am înpărţit locul de vie... Iară eu am vândut partea mea cu ştirea verilor miei, de bună voia mea".. Preţul 140 de bani. Marturi: „eu Grigorie mart., eu Radu boar, eu Nicula brat ego, eu Andronie Popescu, eu Chircă Tăiliţ mart., eu Ion Rujan mart., eu Stanciul cel negru mart., eu Mihai feciorul Diicului mart., eu Costandin Boşca mar., eu Udrea Creţan mar.".

6.

14 Februar 7227. „Danciul feciorul lui Tănasie din Dobriceani" dă preotului Ioan „livadea din Ponoară, care iaste lăncă (sic) locul Grozăveştilor, pre unde voar (sic) fi seamnele şi de spre Păişale, pre scursura văii, şi o am dat să să pomenească părinţii miei şi fraţii miei şi pre noi. Şi aciastă livade o am dat eu de bună voia mea, nu pre bani au de vre o nevoe, ci au rămas de la părinţii miei, şi acum o am dat pentru sufletele lor, să să pomenească, din partea mea, şi, să fie ohabnică popei lui Ion şi feciorilor lui în veaci, şi Sfiinţiia Sa să fie datori a pomeni aceaste nume care scrie mai sus la sfânta liturghie, el şi feciorii lui". Marturi cei „care să vor iscăli mai gios". Scrie „Macarie erm., nepotul duhovnicului Mihail Peştereanul schimnicul cu învăţătura Danciului". Iscălesc: „eu popa Mihăilă mart., eu Pătru Grăzăvăscul mart., eu Ion mart., cumnat Danciul, eu

www.dacoromanica.ro

Costandin nepotul Danciului mart., eu Costandin Boscescu mart., eu Andrei Ungureanul mart., eu Udrea Creţan mărt.".

7.

1-iu Iunie 7235. „Ioana care am fost soţie lui Costandin Săul" vinde „dumnealui căpitanului Radul Olănescul", „fiindu-mi mie nevoe", o „livadă în dealul troianului", de la soţie, „care livade am cumpărat-o şi noi de la jupăneasa Sofica a lui Părvul Olănescul, şi aciastă livade iaste în poalele vii diiaconului Radu şi mearge la vale pă lângă viia jupânului Cărsti la vale până în viia jupânului Cărsta cel gros şi pă dă ceaia parte alăturea cu gardu vii lui Ghiorghe Păuceş, şi mai de la deal să alătură cu o livăjue a lui Ghinea feciorul lui Dumitru Tabacul şi mearge până dă în livadea lui Andrei Vişan, unde s'au pus piiatră hotară", pe 13 lei, 44 bani. „Şi i-am dat-o ca să-i fie dumnealui moşie ohamnică"! Iscălesc: „eu Radul Ciac. mart., eu Stancu Măgarcea mart., eu Ghinea snă Ciac. mart.".

8.

21 Iulie 7251. „Ghinea săn Dumitru Tabacul din Rămnic" vinde „dum. Păh. Costandin săn Gheorghe Căzănescu". „Pentru că, fiind eu dator la tatălu dum. cu zapise bune zloţi 1.362 şi apucându-mă dum. cu judecată înnaintea dum. Vel Ban şi m'au dat ca să plătesc şi, eu neavând cu ce să plătesc, au luat dum. om domnesc cu porunca Mării Sale lui Vodă şi, viind aicea la Rămnic, au mersu neguţători şi preoţi şi oroşeni de au preţuit viia cu locul ei din prejur ce să află în hotarul troianului în tl. 200, şi au mai preţuit şi vin vead. 140, vad. către bani 3, care face tl. 35, şi au mai preţuit şi neşte scoarţe şi părătare drept tl. 60,90, şi au preţuit şi locul casii în tl. 28,30, care să face suma peste tot tl. 270. Şi am dat aceaste toate şi mă am plătit, şi să aibă dum. a stăpâni cu pace de cătră toţi oamenii miei, pentru că am dat de a mea bună voe şi cu ştirea vecinilor miei. Şi, când s'a făcut aceasta, au fost mulţi oameni de cinste care să vor iscăli... Şi am scris eu cu mâna mea." Marturi: „Cărstea Iovipan mart., popa Nicula mart., popa Stroe mart., Stan Aprodu, Stan Ţap[u] mart., Pătru mart.".

9.

7260. „Tudora soţiia Manii Motora din Rămnic" vinde o vie „Molitvei Sale părintelui popei Ştefan" pe 30 de taleri, „murind soţiia mea Manea şi nerămăindu-i alt cevaş nimic în urmă

www.dacoromanica.ro

ca să să pomenească fără decât au avut numai viia din Furnicani. Deci la moartea lui aşa au lăsat cu sufletul lui să să vânză viiia şi să i să facă pomene în rânduială până la anul, ca să să pomenească el şi fămeia lui cea d'intăi şi copii carii săntu robi la Turci, aşijderea să i să facă şi un sărindar şi să să plătească datoriile pe unde va fi dator". „Insă viia cu pomatul (sic) ei şi cu livadea carea iaste în poalele vii şi cu livadea din vărful viei şi sus până în răpă, şi de o parte să răzoreşte cu viia Dinii Gănulesii şi de altă parte cu viia lui Vasalachie, păn semnele care am ţinut şi noi, care să ştiu de cătră toţi." Se vinde „şi cu ştirea tuturor vecinilor carii mai jos să vor iscăli. Iar, de s'ar scula niscarevaşi datornici cu vre o pricină, să aibă a-şi căuta cu mine cine ce va avea... Am scris eu Costandin dasc. cu învăţătura Tudorii." Iscălesc: „popa Ion, prot., eu popa Ion martor, eu popa Badea ot Rămnic mart., duhovnic lor, eu popa Radu ot Rimnic, eu Vasalaiche vecinul mart., eu Dina vecina mart., eu Stepan mart.". Intăreşte episcopul Grigorie.

10.

19 Mart 7282. „Ionichie iromonah de la sfănta episcopie, din preună cu fiiul mieu Dimitrie", vinde „dumnealui log. Stan" „via mea din Furnicari, însă via cu crama şi cu casa şi cu jghiabul şi cu teascul, şi cu tot cuprinsul lor, cu livada şi cu pomet în pole şi în vărf", cumpărată de la „Tudora, fămeaia Manei Motorăi din Rămnic". Preţul e de 45 de lei. „Care ţiind dumnealui pă noru-mea Mariuţa şi fiindu-mi ca un fiiu, i-am lăsat-o cu acest preţ, fiindu-mi ca nişte fii, ca să mă şi pomenească... Şi este aci altă vie pă de o parte pă lăngă via Dinii Gănuleasei, iar pă de altă parte este pă lăngă via lui Vasalachie, care şi aciastă vie am fost cumpărat-o eu de la fămeaa (sic) lui Vasalache şi de la feciorii lui, şi am vândut-o tot dumnealui drept tl. 15, însă cinsprăzeace..., cu ştirea tuturor vecinilor care mai jos să vor iscăli." Iscălesc: „eu Dimitrie Post., am vândut, eu Pătru Ciac, eu Dina Gănuleasă, eu Ianaiche eroddiiacon mar., eu Pătru Purincă, eu popa Radu mart.".

11.

15 Ianuar 1775. Fie, Doamne, mila ta spre noi, precum şi noi nădăjduim întru tine: făcut-am foia de zestre fiicii noastre Catrini din ce-i dăm cum arată la vale; Ghen. 15, 1775.

1. săleşte de casă în uliţa cia mare la scaunele carne jumătate spre uliţă cia mare.

www.dacoromanica.ro

2 boi mari de 6 viţăi.
2 vaci cu lapte, mare.
1 faţă ghiordie de bolecosă cu flori de hir cusută la croitor să o dau pă înblănită.
1 tilivichie de atlaz cu flori de hir şi înflorită cu sangiap.
1 rochie de şamalagia cu antereu ei.
1 rochie de alagia iar cu antereu ei.
1 tilivichie de lă[nă] înblănită cu veveriţi.
7 ii bune i una de soacră noao.
2 mărămi cusute hir.
2 mărămi cusute cu mătasie.
1 cămaşă de ginere cu margine cu cămăşuile lor.
1 bazma (îndreptat) de ginere cusută cu her (sic).
1 cămaşă de ginere (?) i o băzma cusută cu her.
1 părechie de măneci de nună.
1 cicică noă.
12 gevre[le] de mărgian.
1 părechie de cercei de argint poleiţi cu aur.
1 inel de argint.
1 scoarţă de Ţaligrad i un rămă pe părete.
1 strai i părechie de părcitare.
1 velinţă pe pat.
1 ladă.
1 ciarşaf mare pe căpătăi.
1 pernă mare i 2 mici i 12 tăere de căsitoriu cu cuţătele lor i cu şă[r]vetele lor.
2 sahane i căldare mare de ocă 6.
1 masă mare de 12 coturi.
1 peşchire de oglindă i un peşchiri de socru.
12 bazmale cusute cu mătase.
1 brănişor cusut i o masă mică.
1 peşchere de şters.

Aceste toute le făgăduim noi ficei noastre Catrini cu bună voe noastră şi ni-am pus şi degetele în loc de peceţi.

Eu Pătru Ceacă sănt platnic să le dau.

Eu Iana soţiia lui Pătru.

Şi am scris eu Păh. Ioan Olănescul cu zisa şi cu învăţătura celor mai sus numiţi.

12.

14 Iunie 1779. „Popa Ioan sin popi lui Nicolae Tepşăn de aicea din Rămnic" în judecată cu „Manu diiaconu de la Pie-

www.dacoromanica.ro

trari" pentru „o silişte cu pivniţa de piiatră din Rămnic du peste rău". Se arată zapisul lui Goran diaconul, „strămoşu popi lui Ioan" (16 Iunie 7211), iscălit fiind şi „Radu sin diiaconu Goran, naşu numitului popă Ioan". S'a vîndut „Catrenii Olăneascâ, soţiia lui Drăghici Olănescului, cumnata lui Tudosie Olănescu logf. Au dat-o de danie popii lui Nicolae, tatu Manului diiaconu, nepotu sfânt răposatului episcop Clement, după cum să văzu cartea de danie la mâna Manului diiaconu, scrisă de la leat 7260, Iuni 4". Popa Ioan spune atît „că au pomenit pe tată-său puind legumi într'acea sălişte". Manu aduce marturi „pă dumnealui chir Costandin Golescu i pă chir Păun starostea de neguţători i pă Preda bărbieriul din Rămnic". Ei spun că „nici că i-au auzit vre o dată gălcevindu-să popa Nicolae Tăpşan cu popa Nicolae tatu Manului diiaconu pentru acea silişte". Manu cîştigă. Iscăleşte: Ioan Oteteleşanu.

(„Carte de judecată.")

13.

Februar 1806. „Costandin brat Grigorie arhim. Rămniceanu" vinde „dumnealui chir Radului Baraictariului" „tot cuprinsul mieu de moşie din Furnicari, adecă viia cu pometul cât se află, din hotarul Arhanghelului la vale până în casă şi cu curătura cea din jos de casă, ce iaste pus şi un rând de pruni şi câteva viţe, şi alăturea să hotăraşte cu dumnealui, în bani gata tl. una sută". Iscălesc şi „eu Costadi[n] Semendreli, eu Cărstea popă marto[r]".

14.

26 April 1806. „Gheorghe sin Gheorghie Dorobanţu" vinde aceluiaşi „ograda mea din Furnicari cu tot cuprinsul mieu cât îl am acolo în tl. 34... Insă semnele moşii sânt aceaste: capul din sus să hotărăşte cu Lazu, iară capul din jos să hotărăşte cu Ion al Bunii, iar în lat de spre amiază zi să hotăraşte cu Dinu David până la un loc, iară de spre miazănoapte să hotăraşte cu locul lui Nicolae Mitaznă." Marturi „oameni de treabă". Iscăleşte şi pentru soţia Tiţa. Martur: „popa Ion Simpătru martori". Scrie „eu Nicolae dăscălul".

15.

5 Februar 1809 (sau 1803). „Ioan sin deaconu Costandin ot Bărlog" vinde „dumnealui Postelnicului Dumitru Piietraariul" (sic) „partea tatălui mieu de ogradă din dos, orice feli de pomi s'or găsă într'ânsa statornici, în tl. 30, adecă treizăci, iar partea mai-

www.dacoromanica.ro

că-mea şi a frate-mieu Toma, ce i s'ar cuveni, ne am învoit să ia drept într'altă ogradă ce avem... Am făcut cu voia a toată casa noastră şi cu ştirea tuturor rudelor şi altor rezaşi, fiind şi dumnealui Postelnicu moşnean într'acest hotar după zestre: are a o stăpâni nepreclătit (sic) ohamnică". Marturi: „eu Iosiv diiaconu, Costandin ot Bărlog, vănzători, eu Dumitrana vănzătoare, eu Toma brat vănzător, Pop Gheorghie... martor, eu diiaconu Niculae adeverez, eu popa Dumitru adeverez, eu popa Gherghe adeverez, eu diaconul Niculae adeverez". Scrie „eu Dumitru ot satu Cărstăneşti".

16.

2 Novembre 1818. „Eu Iosăf din preună cu soţiia mea anume Dina, cu fii-meu Ion şi cu gineri-meu Stan i cu fii-mea Voica i cu ginere-meu Pătru şi cu fii-mea Stana" vînd lui Radu „silişţea, care silişte au fost ale mele bune de la părinţi". Vinde „şi cu ştirea tutulor ginerilor şi ale fetelor mele". Preţ 300 de taleri. Scrie Costachi Popa.

17.

12 Novembre 1818. Cele ce din bună voinţa mea am înzestrat pă Zoiţa fiica jupănesei Floricăi, care o am avut în casă, pentru a ei căsătorie cum arată.

1000 de lei în bani. Şase zarfuri dă argint pentru cafea. Şase filigene, 6 farfurioară dă argint, o linguriţă dă argint pentru dulciaţă. Un inel dă aur cu piiatră turciască scrisă, doaosprezece talere dă cositori, şase tipsii dă cositori, un lighiian şi un ibric pentru spălat dă aramă, o căldare dă o vadră, doaosprezece cuţite de tăiat, doaosprezece linguri de cositori, doao şfeşnice dă alamă, doao solniţe dă sticlă, doaosprezece şervete vărgate, s'au dat; doao mese vărgate, s'au dat; doao prosoape: unu s'au dat; o păplomă noao dă stambă faţa, s'au dat. O saltea iarăşi faţa dă stambă şi trei perne asemenea, umplute cu păr, s'au dat; un ciarşaf dă paplomă dă batistă, s'au dat; un ciarşaf cu saltea iar de batistă; s'au dat. O giubea faţa de ghermesut înblănită cu nefea de vulpe i profirurile de jder drept malotea: să să facă. O scurteică bambriu stacojiu cu coade dă jder. Altă scurteică iar dă ghermesut de iarnă dă purtat care o are: s'au dat amăndoao. O rochie de catifea albă,noao; s'au dat. O rochie dă stambă stacojie noao; s'au dat. O rochie de pambriu cu vergi dă bumbac noao; s'au dat. O rochie dă batistă dă purtare; s'au dat. O rochie anchinet cu vapeluri; s'au dat. O rochie dă pambriu cu flori

www.dacoromanica.ro

dă purtare; s'au dat. O rochie croazè purtată; s'au dat. O scurteică cu cacom dă prutare; s'au dat. O scurteică de catifea albă trà (sic) noao cu cacom. Un bohcialic de..., cu mărgene cămăşii de borangic venetic, bănişor, dă tulpan cu mătase şi fir, şi o sangulie cu fir şi mătase; s'au dat. Un bohcialăc dă socru, cămaşe cămăşei binişor cusută cu fir şi cu mătase, şi un testemel; s'au dat. Un bohcialăc dă ginere, cămaşa cămăşii pănză de venetic, brănişor cusut cu mătase, şi o singulie cusută cu mătase; s'au dat. Doao ciarşafuri pentru aşternut dăn pănză dă casă; s'au dat. Doao legături de zăbranic pentru cap; s'au dat. Un bohcialăc dă Lipsca; s'au dat. Şase feţe de perne dă batistă (sic), patru mici şi doao mari şi cu pernele lor, un pac cu cergă; trei s'au dat. Cinci cămăşi tămeeşti cu piepţi dă pănză dă borangic; s'au dat. Doao testemeluri s'au dat, cămaşe dă soacră s'au dat, un tistemel ipac s'au dat. Un tistimel pentru sora soacri; s'au dat. Un tistimel pentru cumnata soacri; s'au dat. O ladă pentru haine; s'au dat. Tl. şaizăci pentru o scoarţă, să-şi facă. O păreche cercei care cum îi... daţi. Doi boi dă jug să să cumpere, una vacă cu viţelu ei; să să cumpere.

Ion Vlădescu.

18.

20 Maiu 1826. „Ion sin Tudose Micurici" cu soţia Catrina vinde „Postelnicului Petraiche Rămniceanu" „do zile de arătură în răstoacă la eleşteu episcopii, care zile am şi eu de zestre de la Nicolae Olănescu", pe 120 de lei. „Am întrebat răzaşi mei şi, nefind ca să o cumpere, am vândut-o dumnealui". (Scrie şi soţia, apoi „Lisandru săn Nicolae Olănescu am vândut".)

19.

20 Mart 1827. Ispravnicii de Vîlcea poruncesc „dumnealui vătaşi al plaiului Cozii" să cerceteze petiţia următoare, recomandată de Caimacamul Alexandru Ghica Vel Logofăt la 6.

„Ioan sin răposatul Dumitru Postelnicel ot Pietrari sud Vălcea" arată că „de iaste acum mai un an trecut au murit o vară a mea, care ţinea în căsătorie pă un Ianache Cochinţu, carele având patima beuturi, i-au prăpădit mai toată zestrea, cu care au făcut şi un copil şi, fiindcă acest Ianache, ca unu ce şădè mai nainte, când trăia vară-mea, iel umbla depărtat de casă şi nicio agonisită nu făcea spre a-şi chivernisi soţiia şi copilu său, ci mai mult prăpădia, precum iaste ştiut de toţi împrejureni şi că şi de mai naintea morţi soţii sale s'au dus în lume, nemai

www.dacoromanica.ro

întorcându-să măcar a-şi vedea copilu ce-l are făcut cu vară-mea". Cumnata Ilinca, soţia unui văr, luase moştenirea, dar acum „s'a tras", „lăsând şi pă copil de l-au luoat un Ţigan cu Ţiganca sa, care sint ai răposati şi l-au dus la satul Roşii în sud Gorj, unde să află şezind vară-mea". „Herbinte" se roagă, fiindcă după pravilă s'ar cuveni a clironomisi eu, iar nu Ţigani sau alţi streini pă copil, ca să-i port de grijă după cuviinţă şi de rămasurile ce sint pă urmă". Cere a se face listă de avere şi a i se da cu copilul. Este şi „o puţină moşiie cu arândă". „Căci va fi păcat să rămăie copilu lipsit cu totul de dreptele lucruri ale mumi sale, şi să plătească datoriile tată-său, carele poci să zic că mai toate ale mumi sale le au prăpădit. Mă rog iarăş să te milostiveşti asupra acestui mic copil, ca prin dreaptă judecată să fie apărat de cei ce să arată şi să vor mai arăta că sînt creditori tată-său, rămăind aceia să-şi caute cu tată-său, care trăieşte, sau cu cele ce va fi având iel. Şi cum Duhu Sfănt te va luminà pă dumneata asupra dreptăţi".

20.

1-iu Iulie 1828. „Ion Moraru" („ot Fişcăliie") cu soţia vinde Postelnicului Petrache Rămniceanu „partea dă vie, rănduri şaisprezece, ce este alăturea cu viia dum. dă spre diiaconu, în tl. 32". „Şi dumnealui să aibă a o stăpăni în pace copii de copii dumnealui, căţi Dumnezău-i va dărui." Iscăleşte: şi „Nicolae Almaz ot Orleşti, martor". Scrie Costache Olănescu.

21.

3 Novembre 1829. „Dumitru sin Chiriţă, Nicolae Neam sin popa Radu ot Goroiu, Zamfir mazilu ot Bălteni, Ioan mazilu ot Modoia, platnici", arată lui „jupîn Dumitrică sin Chiriţă din Rîmnic" că „ne-am rugat înpreună patru cinovnici ce ne-am aflat aici de Sfinţiia Sa părintele popa Dima de e-au dat tl. 100, adecă una sută, în soroc de o lună şi pentru osteneală la lună tl. 5... Iar, nedînd bani la numitul soroc, orice cheltuială sau zeciuială să va întîmpla să fie tot de la noi".

(Pe Vo.). Par. 20 la facerea zapisului.

22.

20 Novembre 1829. Trei locuitori dau zapis „neputului nostru domnealu[i] Postelnicu Ghiţă Capeleanu" pentru un capăt de moşie „ce o are între noi după protimisu ce avem a stăpăni toţi fraţii".

www.dacoromanica.ro

23.

Ţie, Domne, mila ta spre noi, precum am nădăjduit şi noi întru tine; foe de zestre a fiici nostre Stanca, cum în jos să arată, însă 836, Noemv. 6.

100, adecă una sută galbeni înpărăteşti.

Moşiia din Furnicari cu tot cuprinsul ei.

Una silişte de casă ce este spre porta cocoani Mirică, ce o am şi eu cumpărată.

Una cărătă noo, ce am făcut acum.

Doi telegari din caii ce-i am, care va voi.

O păreche hamuri.

O cherestea de a-şi face casă, ce o am la Orăşti.

Un boccialîc de nuc.

Un boccialîc de socru.

Un boccialîc de soacră.

Un boccialîc de ginere.

Una rochie noo de ciudrubelin.

Una rochie noo de merţilin.

Una rochie noo de tulpan vărgat.

Una rochie noo de organtin.

Una rochie de bazea noo.

Una rochie de stambă.

Una fermenea de dradidam înblănită cu samur.

Una fermenea de dradidam cu pacea de samur.

Una scurteică de dradidan verde lungă, înblănită cu blană de rîs.

2 foi de scorţă alese.

1 un covor noo făcut de casă.

2 doo sfejnice de alamă.

6 talere de cositor cu tacîmu lor.

12 şervete pentru masă.

2 mesă, una mică şi alta mare.

2 prosoape.

4 cămăşi de casă.

2 pac de batistă.

1 voal nou de tîrg.

1 taclit vărgat de cele bune.

Un ibric cu lighiianu lui de alamă.

6 zarfuri de argint cu felegenele.

1 una tavă de dulceaţă de cele bune.

2 linguriţe de argint.

www.dacoromanica.ro

1 pereche cercei cu topaz.
1 inel cu piatră albegră (sic) şi diiamanturi zece pă dă lături.
1 una saltea de cit noo umplută cu lînă.
3 părechi perine ipac dă pambriu cu flori s'au făcut.
2 cerşafuri de batistă noi cusute.
3 perine cu puf, făţile de batistă, au şi de... cu horbote de pernă.
Aceste de mai sus date de la noi cu blagoslovenie, iar de la Dumnezeu milă şi dar.
Un căzan nemţesc de şeisprezece vedre cu ţăvile lui să ia la bălciu Răureni viitori.
Cuprinsul moşii Furnicari a Ţinutului ce veli (sic) să să vorbească desluşit asupra stăpăniri.
...asemene şi pentru sălişte.
Cheresteaoa să să vorbească că ieste dator a tezlimatisi pă sălişte cu însemnare de numirea felurimi.
Bani în moneta pomenită să să vorbască de vremea răspunderi lor.

24.

14 Octombre 1844. Vodă-Bibescu „pentru un loc din poalele viilor ale lui Ion Bîrlogeanu, unul din tîlhari ce au călcat schitu Surpatele, ce s'au vîndut prin mezat şi s'au cumpărat de popa Dinu" (raportul spune că „s'au haracladisit asupra lui popa Dinu ot Smioret").

25.

24 Februar 1848. „Foae de ispaşă făcută de noi, cei mai jos, ispăşitorii aleşi ai mah. or: Rîmnicu şi Cetăţuia", „pentru tăerea urmată la pădurea ce are în Furnicari d. Ghiţă Pietraru de către uni din locuitori mah. Cetăţuia pe care i-au prins orînduitul vier şi pădurar ce-l are pus acolo pentru păzit. Am găsit în adevăr şi în frica lui Dumnezeu cum să arată: 61, şaizeci şi una, goruni ca paru şi mai mici tăeţi." „Dincă Mierlescu, Ristea Cizmaru, Stan Moraru, juraţi: or: Rămnicu. Radu Gerea, Dincă zidaru, Mihalache Stravinescu, juraţi mah. Cetăţuia. Marturi: Pătru Gheorghescu, Avram sin Barbu Zătreanu, Radu Vieru, Gavrilă sin Tudor, Nicolae Cojocari". Pecete cu poştalionul şi: Mahalaoa oraşului Rîmnic Vl. judeţul Vîlcea.

26.

7 Mart. 1850. „Siliştea noastră ce o avem într'acest oraş Rîm-

www.dacoromanica.ro

nicul Vîlcea cu sămnele următoare: din uliţa cia mare învecinată din spre miazăzi până în zidul răposatului chir Iordache Mazileanul şi de spre miazănoapte cu zidul d. Costache Zozlom, şi spre răsărit până în jumătatea siliştii ce merge cu capul la uliţa din gios în dreptul casălor răposatului Răducanu Croitor".

27.

30 Iulie 1856. Vînzarea la Surpatele: moara, „loc de casă cumpărat de la Podobeică, partea din crivină arătură... şi locu din padina cu corni pe care să află săditä o ogradă a casi răposatului Pătru Măciucianu. In stăpînirea morii să va urma cu rîndu, adecă o lună de zile dumnealui cumnată-meu şi o lună de zile eu supt-iscălitul, şi cheltuelile ce să vor face cu ţinerea zăgazului (?) în bună stare i cumpărătoarea petrilor şi a reparaţiilor după vreme să fiie din partea amîndorora de o potriva, precum şi plata morarului".

(Originalele la N. Iorga.)

* * *

Fatum Iankulae, Palatini Moldavie [1]

Motus itaque Iankula ab imperatore Turcarum dominatione Valachiae, dum non satis in rem esse videret eius fidei se potestatique committere cuius alienum in imperio abrogando perspexisset animum, eam Ungariae partem quae Romanorum Imperatori paret, ubi, salvis adhuc rebus, aliquot arces coemerat, spectavit. Nam, cum dissidium inter duos maximos principes crearet, cogitavit, si foedus rumperetur ad armaque ventum esset, bellum se administraturum; si în fide utrinque et data et accepta conditioni[bu]sque pacis perseveraretur, se Palatinatu eiectum iri.

Igitur, cum ita se darent res, in proclivi quod erat, facit, fugam ornat, rem numerat pergrandem, impedimentis aliquot, quae mox in viam progredi iubet, imponit; ipse, quo prius largitione redimeret militum voluntates, continet se paulum, dehinc raptim, una cum non contemnenda Hungarorum, peditum quadringentorum, equitum ducentorum, manu, et compluribus Graecis et Valachis, duabusque maiusculis bombardis tractilibus, cum-

[1] Ms. Academiei de Ştiinţe din Cracovia, 1047, fol. 178-187 Vo.—V. anul precedent. n-le 7-9.—Dau acest text, revăzut pe original la Cracovia, cu toate confusiile de stil, neinterpretabile.

www.dacoromanica.ro

que reliquis impedimentis, in quibus familiam, uxorem seque locaverat, Hungariam versus iter facit.

Non multum processit, quos cum impedimentis premisit nusquam videt, homo ringi (?), deficere animo, dum suos iter diversum a proposito coepisse, dum sibi e manibus eam praedam, quam per vim et insidias in aetatem resserasset, parvo negocio esse ereptam sensit. Interea Valachi, tam primi, quam infimi ordinis, de fugitivo graviter statuunt, infestis armis advolant, impetum faciunt, supplicium sumere de nefario principe tentant, sed, ab Ungariis clopetariis reiecti, terga vertunt. Militum virtutem [1] nemo insequentium tam impune audax fuit, qui concurrisset, quin, e vestigio traiectus, e vita decederet.

Enimvero Iankula, [videns] in metu esse militum fidem, et implorare et in horas dato auctiore stipendio mercari; illi fortissime hostium impetum in spem ultionis undique sese magis ac magis effundentium sustinuere. Tandem, paucis suis desideratis, multis acervis corporum itinere sanguine [im]manibus caedibus Valachiae ultimo funestato nonis septembris ad Sniatiniam pervenit. Commodum ibi sniatinense orae capitaneus aderat, vir praeter generis claritatem, quamvis nondum constantis aetatis, magnitudine animi et rei militaris usu spectatus, caetera catholicus, liberali ingenio, aliquis ex annalium memoria. Iam se ex magno timore rediit Iankula, dum non ita confertum hostem se premere videt; qui infestis armis in ditionem Regis Poloniae longius procurrere non audebat, iam securior in agro sniatinense consistit, suos a maleficio abstineri iubet. Capitaneum muneribus oppugnat ne se itinere ad quod sit profectus prohibeat, rogat. Hic capitaneus se id offertur in loco benevolentiae accipere, verum rem sui iudicii non esse, se huic orae finium custodiendorum, ne quis cum exercitu contra ius gentium irruat, praesidere. Officii sui coronem (honorem?) vita habere potiorem, pati non posse quenquam, non permittente S. R. Maiestate, se conferre atque ab eo libertatem transeundi expetere; sin aliter facit, se eundem equum quem dono acceperit admissurum eumque insecuturum.

At Iankulae nihil minus hoc responsum placuit; salutem suam in celeritate fugiendi positam esse intelligens, noctu viae quae ad fines Ungariae pertinet se credit. Tum vero capitaneus, litte-

[1] Vermutamen?

www.dacoromanica.ro

ris ad nobilitatem vicinam, quibus eum ad persequendum armis, finium violatorem, hostem Reipublicae Poloniae, evocet, (missis, familiam armat, agrestes cogit, mediastinas tractiles bombarbas Iaslowiecia advehi iubet.

His itaque paratis, cum triginta peditum, equitum maiore numero, perendino die, prima luce, hostem ad Kolaczkowice conspicatus, aciem instruit; in medio tormenta vehi, utrinque ih alis equites incedere, pone sequi agrestes imperat. Iankulam terror invasit; rem pugna in summam dimicationem, et capitis, et fortunarum, reducere non ausus, pecuniam quam in promptu tollerandi itineris causa habebat, militibus, ne suam salutem deserant, distribuit longiusque contendit.

Subsequuntur nostri mediocri relicto spacio, et, dum se dimicare summa exercitus salva non posse animadvertunt, hostem quietum mittunt lacessere, tum se copiam secundae pugnae habituros rati, cum maiores copiae, quae sperabantur, adessent.

Erant Graeci in exercitu Iankulae non pauci, quibus ille se credere dare solebat; ab his consilium petit, num manus cum nostris conserat. Instare hi, at Hungari dehortari: vix esse credendum suam hostes paucitatem non animadvertere, sed in bombardis, quarum iactus globorum sunt hi ut spacio maiore ferantur, quam nostram pertingere queant fiduciam, collocare; magis e re futurum esse si hostes, compositione quapiam elusi, ab armis discedant, tum se facile fuga aliquo inclinaturos. Horum sententia[e] Iankula accedit, colloquium cum nostris petit, impetrat, refert videre se rem ad vim spectare, utriusque exercitus, si congrederentur, praevidere detrimenta, itaque nolle sanguine militum ad omnem casum animo paratorum abuti, magnam se ponere spem in gratia regia, sibi, qui extra noxiam sit, veniam datum iri, ad clementiam se regiam modo, duce defensoreque capitaneo, utatur receptum habere. Ad haec capitaneus, actione oblata potiundi hostis sine discrimine suorum, descendit, insuper se per suos pagos invitandi causa ad Regem eum ducturum recipiens. Confirmatur pacificatio ista iuramento parte ab utraque, Capitaneus, peditibus dimissis, cum equitatu, dum se Palatinum sequi videt, iustis Iazlowieciam versus, ut commeatum videat, itineribus, contendit. Palatinus, postquam e conspectu suo nostri excessissent, converso itinere, id quod in Ungariam ferebat, capit.

Interim a speculatoribus fit certior capitaneus hostem non servasse fidem, fugae se eo tractu quo in Ungariam itur mandare.

www.dacoromanica.ro

Ille, hoc nuntio repentino inopinoque perculsus, quem locum probandae virtutis expectat statuit, igitur se aut vivum aut mortuum graciam a Republica initurum. Quare iterum agrestium manus contrahit, obvios subsidii causa profectos copiis adiungit, quantum diei tempus est passum perfidos insequitur. Hic quantum celeritas possit cognosci potuit. Dum in via est, fit ad eum cursus undique nobilitatis, atque ita, in horas crescente numero, ad vesperum hosti appropinquavit, iam transmissum pontem in agro ilumacensi interrumpenti.

Pons erat ad radices duorum montium pari altitudinis fastigio parvo intervallo a se distantium, quarum in angustiis postquam novissimi hostes constipati essent, nostri bombardas dirigunt, explodunt, quaternos exanimant. Ubi agrestes rem strenue geri vident, collem ascendunt: atque aliquis incautior, lapide tantum obarmata manu, declivibus spaciis ad hostem se precipitans, pixidiario globo conficitur. Tum nostri, a pugna iniquitate loci deterriti, iussu capitanei multa nocte, qua iter facturum hostem sciebant, periti regionis, antevertunt atque in insidiis ubi non ita alieno loco concurrant et lucem et hostem expectant.

Trepidatur totis castris Iankulae, et, re desperata, ubi illuxit, mittitur ad capitaneum legatus, poscit nomine omnium accipiat se in fidem, timori se cum iter avertissent consuluisse, non ignorare praesidiis interclusum esse Ungariae aditum, ipsum Iankulam dare manus, cum malum quod in praesens esse mallet in diem abire, tum quod iustitia regia, cui se de maiestatis sanctitate amicitiaeque iure laeso purgaturum esse (tum Imperatoris Turcarum et aliis id genus excusationibus), sibi, siquid per imprudentiam offendisset, speraret à S. R. Maiestate, qua est levitate, ignotum iri.

Iterum se dimittit capitaneus ad eiusmodi postulata atque ut iureiurando det fide deditionem, ut sanciret imperat. Facit imperata Iankula, faciunt ductores ordinum. His ita gestis, cum familiaris capitanei, nomine herili, iurasset sine periculo capitis hostem ad S. R. Maiestatem ductum iri, singulis ordinibus deditionis Poloni praeficiuntur, atque ita Leopolim pergunt.

Ventum est in agrum leopoliensem inclinante meridie, 17 calendas octobris, cum festus dies memoriae Exaltationis S. Crucis ageretur, atque in ea parte quae spectat Haliciam castra locata. Et Palatinus recta in urbem iter continuare volebat, sed re-

www.dacoromanica.ro

pressus est, ne quid milites sui, quorum fides etiamnum dubia, erat, damnum darent. Effudit se undique multitudo studio visendi Palatini incitata, num eandem immunitatem quae moribus inerat duricie quoque oris referet; mirifice vultum fallere didicit. Erat Iankula specie aspectuque placido, facie honesta et quasi in perpetuum risum soluta. Tenebat autem se assidue cum coniuge et liberis, paedagra implicatus, rheda et non modo interventorum conspectum, sed interpellatorum quoque affatum aequo animo tulit. Non irascebatur, ut in Walachia, si quid moleste acçideret, sed quaerebatur potius et, cum esuriret, fame sibi libens equis (ecquid?) periculum esse demisse, multis audientibus, diceret; breviter in Walachia citra iram ferox, in Polonia etiam in ira placidus. Interea capitaneus Magnifico Domino D. capitaneo leopoliensi, spectabilibus consulibus leopoliensi urbe evocatis, consilium de custodia Iankulae deque receptione militum in urbem sine periculo recipiendorum communicat. Deliberatum est, custodiae locus sit arx inferior, suburbana diversoria militibus concedantur, urbe uti ne prohibeantur. Civitas tamdiu in armis quousque de deditiis S. R. M. statuerit.

Refert ad Palatinum capitaneus crastina die pompam Leopolim ducat oportet, ubi aliquantum subsistat quousque S. R. M. significationem voluntatis suae dederit. Postera itaque die Iankula, ornatu principis, summa cum admiratione, inter medios armatos una cum peditatu, equitatu, cum impedimentis, rheda equis iuncta, in urbem ingressus, in arce consistit, ubi ei commorandi locus levandorumque impedimentorum datur. Hic cum habetur aliquot diebus, a capitaneo sniatiniensi perbenigne et caute a S. R. Maiestate cum mandatis Belzecius venit, legati sui fidei capitaneus, cum quo vitam non esset pactus, trudat, subditos suos hungaros, qui hactenus operam Iankulae novaverunt, in Transilvaniam solutis stipendiis dimittat. Fit satis mandato regio. Dum haec ita geruntur, rumor, authore incerto, iactatur Palatinum, cuius id dabatur auribus, cum Leopolim theatrum iustitiae haberet in metu, Sendomiriam aut Crasnostaviam deductum iri. Sed quid eo facturum sit recte vulgus praevidebat. Ecce enim Magnificus Hiacinthus Mlodziejowski gravem sententiam S. R. M. asportat, quae tamen in vulgus non affertur. Dum autem quorum intererat diem supplicii sumendi silentio destinant, thesaurum Palatini conscribunt, pridie ante fatalem diem.

www.dacoromanica.ro

Cum iam ex sententia caetera confecta fuerunt. Iankula fit certior de se iam actum esse. Dum illiberalius appellatur, homo nullius bonae rei, dabis Deo supplicium, dabis regi, cogitasne in quanta audacia sis versatus? Sentisne iam fontes sceleratissimorum consiliorum esse apertos? Nihilne te de eventu timuisse itane Regnum Poloniae ludibrio habuisse et foederis religiones quibus tenetur Polonia cum Imperatore Turcarum tentavisse? Plusquam capitale facinus aggressum capitis sequentur poena, prodi. Hic ille videns quid [de] se futurum sit, dum liberorum complexibusque indulget dumque his ultimum vale dicit, media in voce abripitur et in aliam custodiam solumque locum compingitur. Remoti arbitri, solus desidens tremit animo scelerum, conscientia flagrat, quid in se, quid in Valachos, quid in Regnum Poloniae admiserit ante oculos versatur, orbitatem suorum maeret graviter, non potest oblivisci quis fuerit, non sentire quis sit. Dum ita miseri conscientia angore, luctu, metu ardet, interveniunt Religiosi Patres ex sodalitio S. Bernardini, periti linguae germanicae, sermone pleno consolationis dant operam. Tum ille gratum id erga se esse, qui, cum ab ineunte aetate nomen Christo dederit, ita incensus cupiditate divitiarum et dominationis fuerit, ut haec caduca quae sibi perniciem afferunt stulte sectaretur, longe potiora posthaberet consuluisse, quo fortunae temeritate moderaretur inopia affectum fuisse, nunc fere, iam supremo vitae tempore, quomodo sibi progrediendum sit bene cognoscere.

Multa quaes[ti]o, et religionis cui hactenus per speciem deditus fuit pravitatem animique eam inductionem detestanti edicunt Patres, in hoc spacio solitudinis cogitet cum animo suo vivum reconciliari Christo labesque vitae more rituque christianorum purgare velit se, deinde, postquam somno indulserit, ipsi praesto affuturos. Iterum conscientiae incendiis aestuat Iankula, incredibilem accipit dolorem, somno se dat, somnum oculis videre non potest aliter nonnisi in cogitandis; quasi morte tabescendo, cum perire nondum possit, perit. Ubi tamen se ex tanta acerbitate recreare vellet, consolationibus quibus christiani utuntur in adversis indulget, atque fere nocte concubia rursus Patres ad se vocat. Ibi tum nullo merito suo optime de se Deum clementissimum meritum esse quod eventum piae mortis eius singulari beneficio reperturus sit, quod, cum, in tanta confusione religionum, pravitati Lutheranorum adhaeserit, occulte pietatem tandem catholi-

www.dacoromanica.ro

corum religionis colere possit, itaque se Christo Deo, Ecclesiae Romanae obnoxium manu quasi ducant ad sancta, se sine detrectatione praeceptis pariturum, suasu Patrum arcana confessione commissa expiat. Postea adventus aliorum sacerdotum consolationi studentium fecit ut variis de rebus sermones caederentur, illucescente iam die S. Venceslao dicata. Ubi vero non ita desperatione perturbabatur, sacrosanctorum misteriorum, porrigente nobili et religioso Ioanne Loszinski ex sodalitate B. Bernardini patre, fit particeps. Interea Magnifici quibus id negocii S. R. M. obedit facto conventu Palatinum evocant et ita S. R. Maiestati visum est causas necis exponunt, mandatum exhibent exemplo tali.

Recitatio: exemplum S. R. M. mandati

Addunt severo quidem at iusto Sacram Regiam Maiestatem conatus vesaniae eius sedare. Decreto nullam in eum iracundiam exercere, sed tot capitalia scelera uno capitis supplicio sancire. Rem omnes numeros veritatis habere vel ipsis Turcis qui de periculo quod Reipublicae Polonae imminebat litteris ad S. R. M. datis significaverunt testibus. At Iankula obiectorum criminum demisse ac suppliciter authoritatem defugit, nullius se culpae conscium affirmare et perseveranter loquitur, si quid erga Regnum Poloniae offensum sit, id opera Walachorum subiectorum, in quos propterea teterrimus fuerit, evenisse, Regem se in loco patris inde ab eo tempore cum una in aula Augustissimi Imperatoris Romanorum fuissent habuisse, in quo nunc erga se indulgentiam desiderat; itaque producerent moram interitus sui, Magnifici suum exitum ne praecipitarent, quo S. R. M. compellare coramque ei se abunde purgare queat, deposcebat. Ad tempus nuncius cum litteris Magnifici D. D. Hieronymi Philipowski advenit, ne Magnifici maturarent necem Iankulae, e commodo Reipublicae esse, si, nimirum legatione functus ad Imperatorem Turcarum, arcani quiddam prius ipse cum S. R. M. communicaret. Verum hi censuerunt neque inficiationem Iankulae, neque litteras Magnifici Domini D. Philipowski iusto S. R. Maiestatis iudicio et sententiae [contraire]: posse. Itaque praescribere solvitur concursus. Iankula pectibus (sic) per medios armatos ad locum supplicii vadit. Quam magno dolore tulerit commutationem rerum suarum,

www.dacoromanica.ro

quanta sit vis conscientiae, quantus in his qui letho appropinquat motus sit mentis ex incessu cognosci potuit. Vix ei vitam maeror relíquam fecit, ita tenui valetudine viribusque prope nullius fuit ut fultus utrinque Patribus collegii Sancti Bernardini suspenso gressu procederet, magna expectatione multitudinis. Atque inter eundem crebro liberos nominans, dicebat non sibi, sed ilis qui sibi sint in amoribus calamitatem hanc accidisse, sed tamen multorum se fatum antecedere. Et, cum celebritatem magnam [ante] oculos tulisset, ingemuit, pluribus se quam quot vitam ademisse. Itaque iusto Dei iudicio, cui alias laeto dederit, eodem perire, sed nullam esse barbariem Valachia aggrestiorem, inhumaniorem, et, „tam incredibili calamitate accepta, tamen stare animo in me cura liberorum, uxoris, quos vita cariores habeam, vehementius turbaret, si tam illorum interirem tempore, non adeo quia gladio percutiendus sim laborarem". Ubi, iam in forum fatalemque locum pervenit, vix dici possit quam incredibiliter illa tanta inmanitas quae nemini antea parcere volebat mortem deprecaretur supplexque etiam ipsi carnifici fieret et erga se misericordia uti quam aliis denegasset deposceret. Quae tam singularis submissio omnium fere commovit animos, ut sibi a lachrimis temperare non possint. Illotunc (?) passim Palatinus uxorem, imprimisque liberos Magnificis commendat, S. R. M. quo erga eos sit benignior, imminenti letho pandit palmas, omnes valere iubet, de improviso in collo ense caeditur.

Ecce vero:

„Iacet ingens stramine truncus
Avulsumque humeris caput, et sine nomine corpus".

Tandem funus ivit ad coenobium collegii D. Bernardini, ubi iusta funebra soluta, corpus terrae redditum, christianorum sepultura humatum est, animus ad superos potius quam ad inferos evolavit.

Perieras nisi periisses Iankula, te vel arridentis fortunae libidini ita obtemperasse, ut Deum te vel maximum sanctas religiones et humanitatem spreveris et in te durior casus ex tam amplo statu deiecisset, ipsa fortuna secunda magno te malo, nimirum animi interiturum mulctasset. Plus igitur adversis quam secundis rebus debes ortum, ut fert veritas, non ut tu fingis! Sassus ex umbraculis officinae progressus, cum in Valachia non imperasses, sed argentariam fecisses, cumque te iam digito caelum attin-

www.dacoromanica.ro

gere putasses, arma sumere contra Regnum Poloniae cogitasti. Quam malum est ista dementia! Cur in summum regem Poloniae, a quo incolumitatem principum Valachiae pendere videbas, bono animo non fuisti? Cur tua paedagra gentem bellicosam sub iugum mittere in animum induxisti? Ubi tua illa multorum sermonibus celebrata calliditas, quae mediocris tantum te in dignitate processisse fecerat, nimia vero fraudem capiti tuo struxit. Et certe, si te rex iustissimus et faelicissimus ex sententia nactus fuisset, quantus motus excitasses? Nonne tibi satis fuisset ad diuturnitatem imperii, si saltem benevolentiam Regis clementia insigni tibi conciliasses? Iusto Dei iudicio, atque etiam benigno placidoque in te animadvertit, cuius nempe pecuniarii Palatini pecuarii et quo magis spoliatior Valachia esse non poterit, quo neque ipsa audacia audacior est, libido erat voluntas, lex, vis, ratio gladius. Commune igitur hoc habes cum caeteris quod eiusmodi dominatores Valachiae, qui melius parere quam imperare sciunt nonnisi in calamitate moriuntur, tu singulari quodam fato, in beata faelicique calamitate atque quae nihil minus quam hoc nomine calamitatis digna est, vitam edidisti.

Publicat de **P. P. Panaitescu.**

DĂRI DE SAMĂ

Teodor Balan, **Fraţii George şi Alexandru Hurmuzachi şi ziarul „Bucovina"**, Cernăuţi 1924.

Cartea începe prin analisarea situaţiei neamului românesc din Bucovina la 1848. Rutenii cereau să se menţie legătura cu Galiţia. Argumente ridicule se aduceau în sprijin, Timuş Hmilnițchi, „Timofeiu", devenind „Voevod al Bucovinei" pe la 1700" (p. 9). „Minciuni moldoveneşti" ar fi fost toate părerile contrare. Nu se uită denunţarea tendinţilor către „Imperiul daco-roman" (p. 10). Atunci se hotărî apariţia ziarului românesc „Bucovina" (7 Octombre). Programul şi desvoltarea foii se cercetează apoi cu de-amănuntul. Un paragraf e consacrat apărării de Hurmuzăcheşti a lui Bariţ trimes la Cernăuţi supt paza unui Cazac pentru că ofensase în scris pe Ruşi (pp. 26-9). Scriitorul ardelean fusese adus de la Cîmpina prin Ploieşti.

Şi oficialii germani voiau un ziar, şi primarul din Cernăuţi descrie pe „adevăratul ţeran bucovinean" ca pe un fetişist po-

www.dacoromanica.ro

litic, de şi nu-i lipseşte deşteptăciunea; deci nu e necesar ziarul. Oficialii fură represintaţi printr'un ziar rutean din Liov. Se înfăţişează şi planul unei tipografii.

La urmă, acte oficiale sprijinind povestirea (plîngerea lui Bariţ din închisoare, Cernăuţi, 22 Iunie 1849). Multe scrisori ale lui Al. Hurmuzaki; una a fratelui său Gheorghe şi două interesante scrisori româneşti ale lui Miron Ciupercovici, deputat (pp. 64-5: „acù este slobod a vorbi toate ce este drept"; „ noi sîntem acù în drumu acel groznic, de a vorbi la Impăratul singur"). Descrierea împrejurărilor de la 1848 de bietul Miron sînt pline de haz, dar şi de sens. Vede pe Vienesi în arme, mulţi „cum-i pădurea". El venise şi pentru drepturile vechi ale oamenilor din Cîmpulung.

N. I.

* * *

G. Bogdan-Duică, **Viaţa şi ideile lui Simion Bărnuţiu,** ed. Academiei Romîne, Bucureşti 1924.

Lucrare foarte întinsă şi plină de lucruri nouă, spuse foarte pe larg. Se dau ştiri asupra istoriei locului de naştere al lui Bariţ, în Sălagiu, asupra mediului general ardelenesc din vremea lui, asupra profesorilor lui străini, asupra originii celei mai depărtate a filosofiei lui. E o mină de lămuriri pentru orice studii despre subiect şi, tot atît de mult, în jurul lui. E de găsit şi o istorie complectă, în aruncături de erudiţie şi critică, a revoluţiei de la 1848,— şi cea mai bine informată. Singura bibliografie bogată din note ar ajunge ca să fixeze valoarea acestei cercetări de cea mai răbdătoare urmărire şi a celui mai depărtat detaliu. Se caută pînă şi originea impresiilor din vestitul discurs de la 1848. Munificenţa Academiei adauge la aproape 200 de pagini de text încă o sută de documente, cunoscute şi necunoscute.

In ce mă priveşte, n'am pretins niciodată că Bărnuţ e un inovator filosofic în ce priveşte ideile înseşi, dar că aplicarea lor la viaţa poporului nostru, interpretarea prin romanism a misiunii lui e originală, am spus-o şi o menţin, fără a provoca vre-o polemică, dar şi fără a o evita, în acest cas ca în oricare altele, între care şi acela cu Lazăr, căruia nu i-am tăgăduit niciodată, cum pretinde autorul, valoarea naţională. Altfel feli-

www.dacoromanica.ro

cit, ca orice cetitor, pe d. Bogdan-Duică pentru că a descoperit în „Lehrbuch des Vernunftrechts und der Staatwissenchaften" originalul „Dereptului naturale privatu" publicat de elevii lui Bărnuţ. Poate că, tipărit de autorul însuşi, acest curs ar vădi izvorul său. Şi în „Dereptulu publicu alu Romînilor" se relevează dese împrumuturi: părerile analisate de d. Bogdan-Duică la pp. 177-8, păreri proprii, ajung pentru a îndreptăţi aprecierea mea făcută în treacăt, dar justă (v. p. 179: „consecvenţa neînfrîntă a sentimentului democratic-naţional", constatată de critic). Tot aşa şi pasagiile contra „Domnului străin" (pp. 179-80).

N. I.

* * *

T. Popescu, **Divin şi uman la vechii istorici bisericeşti,** Bucureşti, 1924.

E o lucrare muncită, de foarte vastă informaţie şi plină de vederi generale, în mare parte juste.

Ar fi trebuit numai concentrare şi construcţie.

* * *

Traian Simu, **Drumuri şi cetăţi romane în Banat,** Lugoj 1924.

Lucrarea, splendid tipărită, e scrisă, cu dragoste, într'un stil limpede şi plăcut.

Poate că rădăcina dacică Tierna să se afle şi la alte nume de ape şi locuri, decît cel din Banat, confundîndu-se mai tîrziu numai cu Cerna-Neagră Slavilor. „Zurobara" (p. 47) trebuie să fie Zuropara şi corespunde, cu alt sufix tracic, Ziridavei (p. 48). Numele de Jidovini al Berzoviei vine, de sigur, de la marile ruini sămănate odinioară acolo.

Se dă şi reproducerea hărţii lui Peutinger, în care se află şi „Lupiones" şi „Venedi", lîngă Bastarni-Sarmaţi şi „Paetoporiani".

* * *

V. Stroescu şi N. Pantely Stanciu, **Dobrogea Nouă: pe căile strămbunilor,** Bazargic 1924.

Lucrarea e preţioasă prin reproducerea monedelor scite, elenice şi romane (unele mai clare; ale lui Kanites foarte şterse).

N. I.

www.dacoromanica.ro

CRONICĂ

In **Adevărul bisericesc** pe 1923 (Mart) părintele Duminecă Ionescu dă reproducerea frumoaselor cruci de lemn, populare, aflate de el la Runcu şi în alte părţi argeşene; le-a lucrat diaconul Muşat în secolul al XVIII-lea şi la începutul celui următor.

*

In **Arhivele Olteniei**, III, 12, d. G. Mil. Demetrescu dă ştiri despre Craiova la începutul veacului trecut. In articolul d-lui Karadja despre Turnu-Roşu se menţinează călătoria pe acolo a lui John Jackson (**Journey from India toward England in the years** 1795, 1799). D. I. Băcilă publică o hartă a lui Fr. Schwantz, care dă Oltenia supt Austriaci. O baladă despre Vintilă-Vodă.

* * *

In **Arhivele Olteniei** (Septembre-Octombre) d. Alexandru C. Vasilescu tratează despre „Vămile Olteniei supt Austrieci": întregul material e întrebuinţat pentru o expunere precisă. Se dau extrase din cartea d-lui Theodor I. Ionescu. Scurt istoric al învăţământului din Craiova" (utile ştiri nouă despre pensioane: Atanasiade, Serghiade, Margot, Clobaridi, Faschide, Cioacă) şi despre vechile şcoli elementare.

D. N. Plopşor publică un act de cumpărătură de moşie (la Vărbiţa-de-jos, Mehedinţi), al lui Matei Basarab (1648) (p. 432). D. P. G. Bulat urmează cu tipărirea inscripţiilor şi notiţelor din biserici oltene (Cerneţi). D. G. Poboran adauge la lista de Bani dată de d. I. C. Filitti în aceiaşi revistă.

* * *

Dd. Ioan Darie şi Gr. Popescu dau o „geografie a judeţului Braşov" pentru folosul şcolilor primare româneşti. Statistice multe şi nouă.

* * *

In **Gîndul Neamului** de la Chişinău, an.. IV, d. Iustin Frăţiman înfăţişează întemeiarea la 1765 a unei colonii de Romîni în Rusia. El presintă un plan de organisare, cu un „magistrat", în fruntea „sloboziei", compus din preşedinte şi patru membri de şedinţă, afară de secretar şi scriitori. Trebuia să se facă în

www.dacoromanica.ro

„slobozie" şi comerţ, între altele vin de import din ţară. Judecata va fi „după obiceiurile noastre şi în limba noastră". Se vor ţinea două iarmaroace pe an. Ce şef se recomandă acel care e, de sigur, alcătuitorul proiectului, Emanuil Constantinov, „şcolarul tălmaciului Miroliub", frate cu delegatul emigraţilor, Mihail, „om învăţat în greceasca nouă şi veche, în limbile românească şi latinească". Emanuil e vrednic deci de a fi „nu numai corector în viitoarea tipografie, ci şi învăţător al copiilor noştri şi secretar al obştii noastre întregi".

* * *

Schiţe istorice pline de coloare se dau de d. Nicolae Argeş (N. P. Duţă) în **Busuioc de la bătrîni, legende şi povestiri.** Intrebuinţarea faptului istoric şi a legendei e făcută cu mult meşteşug. In special începutul „zilei de pomină" e de o mare frumuseţă în descripţie. Frontispiciile sînt de un lucru foarte deliqat.

* * *

In revista **Peninsula Balcanică** (II, 5), ştiri despre şcoala românească din Salonic.

* * *

In **Buletinul societăţii numismatice romîne** (XIX, 49-50) d. dr. Severeanu vorbeşte despre statuia de aur a lui Pharsoios (monede din Olbia, cu hinterlandul scit: regele Saithapharnes, regele de care e vorba în special, Pharsoios, poate numai Pharzos, genetivul Pharzoio, regele Skyluros, regele Icrisimen). D. Gr. Avakian dă trei monede armeneşti găsite la Cetatea-Albă (de la regii Hetum 1-iu şi al II-lea). Se dau, de d. Moisil, ştiri despre cursul monedelor în principatul muntean la 1848-9 (cu acte oficiale inedite).

* * *

Cartea cea mai nouă şi mai cuprinzătoare despre Ronsard e a d-lui Gustave Cohen, **Ronsard: Sa vie et son oeuvre** (lecţii la Sorbona).

D-sa crede că originea românească e o înfăţişare a „nebuniei" generale într'o epocă doritoare de genealogii ilustre.

* * *

www.dacoromanica.ro

Ştiri felurite despre România, cu scop de informaţie şi propagandă publică d. J. Arthur Wraubek, consulul nostru în Brasilia, în lucrarea „Um intercambio de grande e absoluta vantagem para o Brasil" (Rio-de-Janeiro 1924).

* * *

Căpitanul N. Cerbulescu publică în **Cîntece din războiu, culese pe front,** versuri interesante, de sigur, dar nu totdeauna inspirate, ale soldaţilor noştri. Ce e mai bun, sînt reminiscenţe din cîntece obişnuite, care **nu sînt** de războiu.

* * *

In **Junimea literară,** d. G. Oprescu dă un studiu amănunţit asupra pictorului T. Aman, căruia, în sfîrşit, i se face o dreptate prea mult zăbovită. Ca toate studiile autorului, şi acesta e foarte bine scris.

* * *

D. Seton-Watson publică asupra Slovaciei **(The new Slovakia,** Praga 1924) o carte plină de amintiri şi de observaţii personale, de mare preţ.

* * *

Despre Mentor şi Memnon, Grecii din tabăra persană pe vremea lui Alexandru-cel-Mare, vorbeşte d. Teofil Sauciuc-Săveanu, în „Analele Academiei Romîne", s. III, t. II, mem. 10 **(Memnon, titularul decretului de onoare atenian, I. G.** $_2$**, 356).**

* * *

In **Transilvania** pe Iulie 1924, articole despre Avram Iancu. D. Silviu Dragomir a aflat în Arhiva guvernului revoluţionar maghiar din 1848 un raport al unei doamne din Arad, de origine slavă, despre Iancu şi tatăl său şi o solie venită la şeful romîn în numele lui Kossuth. Nu era vorba însă de recunoaşterea, dorită, a „naţiei" româneşti. Murgu trebuia să vie apoi să aducă legea votată la Seghedin pentru asigurarea naţionalităţilor; el nu mai ajunse în lagărul românesc. D. Lupaş vorbeşte despre ultimii ani ai eroului. D. T. V. Păcăţianu dovedeşte că Iancu-şi zicea, nu numai „prefect", ci „general". Tot d. I. Lupaş arată cum a scăpat în Ţara-Românească Nicolae, viitorul Nifon Bălăşescu.

www.dacoromanica.ro

In broşura d-lui Pietro Orsi, **Robilant, Depretis e il parlamentarismo,** Veneţia 1924, se arată cum Robilant, invitat a primi Ministeriul de Externe, în 1855, răspundea regelui său că „trebuie pus un frîu acelui parlamentarism năvălitor, care, contra adevăratului spirit al oricării constituţii, se impune guvernului şi la orice act al lui. Se ştie bine afară că guvernul e la dispoziţia curentelor parlamentare, veşnic schimbătoare, care nu sînt măcar opera partidelor, ci sînt create de ambiţii, de supărările personale ale cîtorva ambiţioşi. Ce credit pot deci aştepta să aibă glasul unui Cabinet, al unui ministru de Externe, despre care toţi ştiu că nu vor resista la cea mai mică suflare de vînt protivnică pentru a face loc altui necunoscut?"

* * *

Pentru sensul medieval al cuvîntului de jude, d. profesor Charles Seitz din Geneva îmi comunică acest pasagiu din actul de la 1-iu August 1291 al unirii cantoanelor Uri, Schwyz şi Unterwald.

„Communi etiam consilio et favore unanimi promisimus, statuimus ac ordinavimus ut in vallibus prenotatis (Uri, Schwyz et Unterwald) nullum **iudicem,** qui ipsum officium aliquo precio vel peccunia aliqualiter comparaverit, vel qui noster incola vel provincialis non fuerit, aliquatenus accipiamus vel acceptemus".

* * *

In cronica lui Arnold de Lübeck, V, 26: „inter haec exercitus peregrinorum **apropiabit".**

* * *

Nichita Choniate vorbind (cartea VII, cap. II, din trad. Cousin, pe care o am la îndemînă) de eunucii cari nu ştiu greceşte, îi asamănă cu stîncile care nu prind ecoul **cîntării ciobanului.**

Acelaşi spune că Alexe Comnenul, nepotul Impăratului Manuil şi Păharnicul lui, fusese exilat de Andronic „în Sciţia" **(Andronic,** I, VII). Ceva mai departe, se arată că Alexe, fiul natural al lui Manuil, a fost trimes la Chele, deci Chilia (I, X).

* * *

www.dacoromanica.ro

Poesiile imitate după Alecsandri, sau, mai bine, alcătuite original, după originalele poetului romîn, ale lui „Rocaresco" (Antonin Roquès), au apărut întâiu în **Journal pour tous**, din Paris, pe anul 1685. Găsi macolo: **Grue Grozovanul, Mănăstirea Argeşului, le Voile et l'anneau**, cu versuri ca:

Une Roumaine adorée à la ronde,
Maritzica, sur la colline blonde.

Bujor, le Guerrier et la jeune fille, Zamfira, ba chiar **Le cheik Adel, Une Nuit d'été, la Parole et le silence** şi **Les deux frères**, care nu-s româneşti.

* * *

In două numere ale „Telegrafului Romîn" şi „Gazeta Transilvaniei" (n-le 115—6) păr. I. Prişcu dă ştiri scoase din inscripţii şi documente locale despre mormintele de la Sfîntul Nicolae din Braşov ale familiei Racoviţă.

Autorul are dreptate cînd crede că aici trebuie să fie şi oasele lui Basarab Laiotă.

O însemnare din 1674 arată că „la locul Brînci" a fost pus trupul Despei, soţia lui Dumitraşcu Racoviţă. In acelaşi loc e îngropată „Doamna Bălaşa" (fata Brîncoveanului de sigur) şi Păunica, fata, de şaisprezece ani, a generalului Mihai Cantacuzino, autorul Genealogiei (ea a murit la 1-iu Maiu 1771, fiind acum soţia lui Constantin Cantacuzino). La 1774 răposa la Braşov mama lui Dumitraşcu Racoviţă cel nou (tatăl său, Banul Dumitraşcu, e îngropat la 1810); se dă lista de odăjdii dăruite şi se face pomelnicul familiei. La 1808 Dumitraşcu îşi isprăvia zilele tot la Braşov în 1820.

Studiul e foarte bine făcut şi şi-ar fi găsit locul şi într'o revistă de specialitate.

* * *

In muzeul bisericii S. Georgio dei Greci se vede portretul învăţatului „Vlah" Gherasim, Cretan, arhiepiscop de Filadelfia, cu această însemnare: „Gerasimus Vlachus, Cretensis, archiepiscopus Philadelph. bibliothecam, inter alia, et plures quorum operum mss. codices nostrae ecclesiae et nationi legavit, anno MDCXXXXV, aetatis suae LXXVIII".

* * *

www.dacoromanica.ro

Pentru cîntăreţi ambulanţi de balade şi în secolul al XVI-lea, d. Veress dă în Socotelile regelui Poloniei Ştefan Bathory la 1581 „moscoviti chytaroedi".

* * *

Pe un Simion Tesalonicul (Bucureşti 7273), la urmă: „Aciastă carte care să nu[me]şte Thesalonih iaste al grămăticului Thomei, de la satul Alămor, să se ştie: 1774 Iulie 4". Alămorul e un sat în Sud-Vestul Ardealului.

* * *

In **Anuarul Institutului de istorie naţională** din Cluj, d. N. Bănescu întregeşte cunoştinţile noastre despre bizarul geniu filologic al lui Dimitrie (Daniil) Filipide şi dă şi traduceri din Geografia Romăniei de dînsul.

* * *

In **Étude sur le rhotacisme** en roumain, d. Al. Rosetti dă şi o ediţie nouă a scrisorilor cu rotacism din Bistriţa.

O îndreptare la o îndreptare. La p. 61 se afirmă că greşesc puind scrisoarea lui Jurj Pogan la 1594, dat fiind că Urban Waidner nu era atunci birău. Eu n'am spus însă acolo decît că năvălirea Tatarilor, amintită în scrisoare, s'a „săvîrşit" în 1594, şi am arătat însumi anii de administraţie ai birăului. Nouă e scrisoarea lui Voronec Torciul din Cîmpulung (foarte preţioasă listă de obiecte). La No. III, d-sa a cetit numele lui Gheorghe al Mosostoaii (?). Desluşire a n-lui IV. N-l VII e dat întreg, pe cînd nu se afla la mine decît un resumat. E nou n-l IX, prin care Iuraşcu, Vornic de Cîmpulung, anunţă numirea lui Alexandru Movilă. N-l X e la mine în parte, nu ca resumat.

* * *

In **Luminătorul** de la Chişinău d. Şt. Berechet reproduce unele din însemnările de pe manuscriptele tipărite odată la Neamţ pe care le-a dat Iaţimirschi. Intre altele aceia din anul 1661 care vorbeşte de moartea la Constantinopol a lui Vasile Lupu: „şi l-au adus ficiorul în ţara Moldovei şi l-a îngropat în Iaşi la a lui mănăstire la Trei Sfetitelia". E vorba şi de „ploaia de

www.dacoromanica.ro

grîu şi de orţu între Iaşi şi între Ţoţora" şi de foametea cu „pîne, rănsi şi de paporă" (p. 41).

* * *

In **Archeografo triestino** pe 1924 se vorbeşte (de Venceslav Plitek) despre şederea la Trieste a lui Ieronim Bonaparte şi a soţiei sale, care refusase să-l părăsească, de şi era princesă de Württemberg. Poartă uniformă de general rusească; populaţia îl face „cîne". Işi zice: conte de Hartz. După întoarcerea lui Napoleon se cere, de Metternich, plecarea la Praga a „contelui" (p. 129). Ieronim preferă fuga. Soţia, Toinette, rămase (p. 143).

In acelaşi număr se publică tratatul despre ciumă al lui Giovani de Albertis (e vorba de pestilenţa din 1347), cu o introducţie asupra epidemiilor din secolul al XIV-lea.

* * *

La mănăstirea Neamţului se publică a treia ediţie din legendele despre Ştefan-cel-Mare adunate de d. Simion T. Kirileanu (**Ştefan-Vodă-cel-Mare şi Sfînt, istorisiri şi cîntece populare, strînse la un loc de...**). Se revine la orînduirea din ediţia I-a (pe a doua o orînduisem eu altfel). Sînt şi legende nouă. Se adaugă cîntecele, autentice şi false (la Alecsandri). Cîteva sînt cărturăreşti slabe; ele nu meritau să fie adause.

* * *

Fetiţa care şii-a însemnat amintirile de călătorie în eleganta broşura **Intre Nord şi Dunărea noastră**, d-ra Magda D. Nicolaescu, a făcut bine nelăsînd să se piardă urmele unei călătorii în Polonia, Danemarca, Suedia, Germania şi Cehoslovacia, în cursul căreia a dovedit că ştie să vadă şi poate să povestească. Ilustraţiile sînt multe şi unele foarte reuşite.

* * *

Statistice şi observaţii interesante în cartea d-lui Petru Suciu, **Probleme ardelene, reforma agrară în Ardeal, problema oraşelor ardelene. Clasele sociale în Ardeal** (Cluj, 1924).

---

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL: 60 de lei pe an.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
Bucureşti, Şoseaua Bonaparte, 8.

Pentru cărţile despre care se fac recensii care le recomandă, se poate reţinea, după dorinţă, anunciul de pe copertă.

www.dacoromanica.ro